

KS. JACEK KAPUŚCIŃSKI

DZIAŁALNOŚĆ PIŚMIENNICZA DUCHOWIEŃSTWA DIECEZJI CZĘSTOCHOWSKIEJ W LATACH 1925-1939

WSTĘP

Diecezja częstochowska powstała 28 października 1925 r., na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*¹. Od tego czasu do wybuchu II wojny światowej w diecezji tej pracowało 473 księży². Niektórzy z nich poza działalnością duszpasterską wykazywali także aktywność piśmienniczą. Ażeby móc uprawiać tego typu działalność musieli oni mieć ku temu odpowiednie predyspozycje i należyte przygotowanie. Ze względu na ten pierwszy warunek nie wszyscy księża podejmowali tego rodzaju wyzwanie. Co do drugiego, to należy się zgodzić, iż właściwe kompetencje merytoryczne nabywali oni w środowiskach akademickich, lecz w całym procesie kształcenia nie przygotowywano ich do pracy pisarskiej. Osobną grupę w tej dziedzinie tworzyli ci kapłani, którzy byli związani z uczelniami wyższymi poprzez studia specjalistyczne lub pracę naukową. To właśnie tam zdobywali dalsze przygotowanie naukowe i metodologiczne. Nabyte w ten sposób doświadczenia sprzyjały później prowadzeniu przez nich piśmiennictwa naukowego. Wśród

Ks. dr JACEK KAPUŚCIŃSKI - wykładowca historii Kościoła w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie; e-mail: jacke3@o2.pl

¹ Bulla „*Vixdum Poloniae unitas*”, „Acta Apostolicae Sedis” 17(1925), 521-528; WD 1(1926), nr 1, s. 1-2; J. Z w i ą z e k, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” (dalej: CzST) 2(1974), s. 19-26.

² J. K a p u ś c i ń s k i, *Duchowieństwo diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Lublin 2010, s. 49 (rozprawa doktorska w Archiwum Uniwersyteckim KUL).

piszących zdecydowanie większa liczba duchowieństwa zajmowała się piśmiennictwem nienaukowym. Do tego wystarczała jedynie znajomość danego zagadnienia i umiejętność przedstawienia go na piśmie³.

Duchowni diecezji częstochowskiej, piszący zarówno naukowo, jak i nienaukowo, wyrosli z pewnych tradycji piśmienniczych. Część z nich miała już za sobą doświadczenia pisarskie z poprzednich diecezji. Wiedli tutaj prym kapłani włocławscy, których artykuły często zamieszczano m.in. na łamach „Kroniki Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”⁴. Rozprawy i artykuły naukowe księży częstochowskich ukazywały się drukiem w wydawnictwach uniwersyteckich i diecezjalnych. Władze diecezjalne zdecydowanie popierały pisarskie inicjatywy kapłanów. Bp Teodor Kubina przywiązywał do tego szczególną wagę nie tylko ze względu na własne dzieła pisarskie, ale także na znaczenie każdego słowa drukowanego, bowiem sam był organizatorem i redaktorem dwóch czasopism⁵. Rozwojowi piśmiennictwa wśród miejscowego duchowieństwa sprzyjało założenie w 1926 r. czasopisma diecezjalnego „Niedziela”. Na jego łamach były zamieszczane nie tylko artykuły o treści religijnej, lecz wiele z nich poruszało problematykę dotyczącą różnych dziedzin życia. Z czasem wokół tego czasopisma skupiło się grono piszących alumnów i księży, współtworząc umownie tzw. „środowisko Niedzieli”⁶. Kapłani publikowali także w innych czasopismach diecezjalnych (programowych i parafialnych), jednak miały one już znacznie węższy profil i zasięg⁷. Poza prasą kościelną niektórzy księża drukowali swoje artykuły w lokalnych gazetach, z których największą popularnością cieszył się „Goniec Częstochowski”⁸.

³ J. Ziążek, *Piśmiennictwo duchowieństwa katolickiego w Częstochowie*, w: *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1999, s. 37-38.

⁴ Tenże, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 192; J. Dębinski, *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918-1939*, Toruń 2010, s. 666-688.

⁵ J. Ziążek, *Kierunki działalności duchowieństwa diecezji częstochowskiej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Duchowieństwo polskie w latach niepodległości 1918-1939 i w okresie II wojny światowej*, red. J. Gapysa, M. B. Markowski, Kielce 2006, s. 194.

⁶ A. Bajor, Z. Żmigrodzki, *Tygodnik katolicki „Niedziela” 1926-1939*, Częstochowa 2002, s. 50-57.

⁷ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, red. Z. Zieliński, Lublin 1981, s. 382-383.

⁸ T. Mielażarek, *Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”: dzieje prasy częstochowskiej (1769-1994)*, Kielce 1996, s. 74-79; A. Grajewski, *Świadek i uczestnik: 70 lat „Gońca Niedzielnego”*, Katowice [1999].

Systematyzując zagadnienia podejmowane w działalności piśmienniczej duchowieństwa częstochowskiego należy zestawić je generalnie w cztery bloki tematyczne. Podział ten został oparty na wypracowanych w historiografii klasyfikacjach nauk⁹ i badaniach w dziedzinie literaturoznawstwa¹⁰. Stąd twórczość pisarska księży mieściła się w nurcie piśmiennictwa teologicznego, pozateologicznego, literackiego i publicystycznego.

1. PIŚMIENNICTWO TEOLOGICZNE

Na ogólny kształt teologii składały się jej poszczególne dziedziny. Otwierały je nauki biblijne. W okresie międzywojennym działalność naukową w tym zakresie prowadził ks. Feliks Gryglewicz (ur. 1909 r.). Pochodził on z okolic Włocławka. Po ukończeniu gimnazjum klasycznego w Brodnicy wstąpił w 1927 r. do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie¹¹. Odbił studia filozoficzno-teologiczne w Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie otrzymał tytuł magistra z biblistyki. W 1932 r. przyjął święcenia kapłańskie¹². Następnie został skierowany na studia specjalistyczne do Rzymu. Musiał je jednak przerwać ze względów zdrowotnych. Pełniąc różne funkcje w diecezji (wikariusz i prefekt) nie porzucił zainteresowań Pismem św.¹³ Do 1939 r. wydał drukiem z tej dziedziny dwie pozycje książkowe i napisał dwie recenzje¹⁴. Problematyka tych prac świadczyła, iż nieustannie pracował on nad doskonaleniem swojego warsztatu naukowego. Warto przy tym zwró-

⁹ S. K a m i ń s k i, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1961.

¹⁰ Cz. N i e d z i e l s k i, *O teoretycznoliterackich tradycjach prozy dokumentalnej (podróż – powieść – reportaż)*, Toruń 1966; *Dzieło literackie jako źródło historyczne*, red. Z. Stefanowska, J. Sławiński, Warszawa 1978; *Genologia i konteksty*, red. Cz. Dutka, Zielona Góra 1996; Z. M i t o s e k, *Teorie badań literackich*, Warszawa 2004.

¹¹ J. S z l a g a, *Życie i działalność ks. profesora Feliksa Gryglewicza*, w: *U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej*, red. J. Szlaga, Lublin 1984, s. 13-26.

¹² H. O r d o n, *Śp. ks. Feliks Gryglewicz (1909-1991)*, „Ruch Biblijno-Liturgiczny” (dalej: RBL) 46(1993), nr 1-4, s. 42-45; J. S z l a g a, *Gryglewicz Feliks*, w: *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. VI, red. J. Walkusz i in., kol. 254-256.

¹³ M. M i k o ł a j c z y k, *Ks. Feliks Gryglewicz (1909-1991)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej: CzWD) 66(1992), nr 6-7, s. 174-178;

¹⁴ S. C h ł ą d, *Spis publikacji prof. zwyczaj. dra Feliksa Gryglewicza*, CzST 17-18(1989-1990), s. 237-246; S. U r b a ń s k i, *Gryglewicz Feliks (1909-1991)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich* (dalej: SPTK), t. VIII, red. J. Mandziuk, s. 202-209.

cić uwagę na jego pierwszą książkę, która dotyczyła zagadnień bibliograficznych¹⁵.

W nurcie teologii dogmatycznej swoje prace doktorskie napisali: ks. Bogumił Kasprzak (ur. 1895 r.) i ks. Władysław Soboń (ur. 1911 r.). Pierwszy z nich wywodził się z Częstochowy. Po odbyciu nauki w szkole powszechnej i miejscowym progimnazjum rządowym udał się w 1913 r. do Seminarium Duchownego we Włocławku. Po sześciu latach otrzymał tam święcenia kapłańskie z rąk bpa S. Zdzitowieckiego¹⁶. Pracował następnie w kilku parafiach, w 1924 r. został skierowany jako prefekt do szkół średnich w Radomsku¹⁷. Swym podejściem pedagogicznym i kulturą osobistą zjednał sobie wiele sympatii wśród młodzieży, nauczycieli i miejscowych parafian. Cieszył się tam wielkim autorytetem. Dość wspomnieć, iż spod jego ręki wówczas wyszli znani późniejsi kapłani częstochowscy: Waclaw Bogucki, Wawrzyniec Domagała, Józef Janson, Franciszek Kmiec, Andrzej Knaś, Aleksander Kohnopka, Czesław Muszkiet i Edward Stasiewicz¹⁸. Na skutek nieporozumień z władzami gimnazjów radomszczańskich ks. Kasprzak wyjechał na studia specjalistyczne do Rzymu¹⁹. Owocem tamtejszych studiów była jego rozprawa doktorska pt. *Reincarnatio in luce doctrinae catholicae et principiorum s. Thomae*²⁰.

Ks. Soboń pochodził z Zagłębia Dąbrowskiego. Nauki początkowe pobierał w domu rodzinnym. Następnie uczęszczał do gimnazjum w Maczkach i Olkuzszu. W 1930 r. wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Po dwóch latach nauki został skierowany na studia do Rzymu (Uniwersytet Gregoriański), które zakończył w 1938 r. zdobyciem tytułu doktora teologii na podstawie pracy pt. *Doctrina S. Brasillii Magni de consubstantialitate Filii*. Rozprawa ta jednak nie ukazała się drukiem²¹.

¹⁵ *Polska bibliografia od 1900-1930 r.*, Kraków 1932.

¹⁶ J. Ś w i g o n i a k, *Kapłan niezłomny. Książd Bogumił Kasprzak świadek prawdy w dramatycznych czasach*, Kraków 2007, s. 13.

¹⁷ *Przeniesieni*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (dalej: KDKK) 18(1924), s. 301.

¹⁸ Ś w i g o n i a k, dz. cyt., s. 15.

¹⁹ *Opinia publiczna zaniepokojona stosunkami, jakie ostatnio zapanowały na terenie gimnazjum dyr. S. Niemca i p. J. Chomiczówny*, „Gazeta Radomska” (dalej: GR) 12(1931), nr 43, s. 11; *W sprawie „Wyjaśnienia” o zajściach w gimnazjum S. Niemca*, GR 12(1931), nr 44, s. 2; B. K a s p r z a k, *List otwarty*, GR 12(1931), nr 44, s. 2; *Wyjazd ks. prefekta B. Kasprzaka do Rzymu*, GR 12(1931), nr 48, s. 2.

²⁰ *Częstochoviae* 1934.

²¹ P. W o l n i c k i, *Ks. prałat dr Władysław Soboń (1911-2008)*, WACz 82(2008), nr 11-12, s. 145-148.

Nieco więcej księży publikowało zagadnienia związane z prawem kanonicznym. Na pierwszy plan wysunęły się ogłoszone drukiem dwie prace doktorskie. Autorami ich byli ks. Stanisław Czajka (ur. 1897 r.)²² i ks. Piotr Kurczyński (ur. 1908 r.)²³. Obydwaj zostali skierowani przez bpa Kubinę na studia specjalistyczne do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Ks. Czajka w 1933 r. ogłosił drukiem rozprawę pt. *Przedawnienie w prawie kanonicznym*²⁴. Ponadto do wybuchu drugiej wojny światowej opublikował jeszcze jedną książkę (2 tomy) z dziedziny prawa kanonicznego i napisał kilka artykułów programowych Związku Młodzieży Polskiej²⁵. Ks. Kurczyński swoją pracę doktorską wydał w 1938 r., nosiła ona tytuł: *De natura et observantia poenarum latae sententiae*²⁶. Napisał też jeden artykuł o relacjach Państwo–Kościoł w świetle uchwał konkordatowych i synodalnych²⁷. Poza wspomnianymi autorami problematykę prawną w swoich publikacjach podejmowali kapłani: Józef Krzyżanowski²⁸ i Wojciech Mondry²⁹.

Bogaty dorobek duchowieństwa stanowiło piśmiennictwo z zakresu teologii pastoralnej. Prym w tej dyscyplinie wiodł pierwszy biskup diecezji częstochowskiej T. Kubina (ur. 1880 r.). W latach 1926-1939 opublikował 27 listów pasterskich, 51 zarządzeń (dekrety, postanowienia) i 47 orędzi, kazań, odezwo i przemówień³⁰. Wkład swój w tę dyscyplinę miał również pierwszy biskup pomocniczy Antoni Zimniak, który do wybuchu drugiej wojny światowej ogłosił 7 dekretów³¹. Oprócz urzędowych pism pasterskich biskupi

²² L. S o k o ł o w s k i, *Śp. ks. biskup Stanisław Czajka*, CzWD 39(1965), nr 11, s. 243-246; W. P a t y k i e w i c z, *Ks. Biskup Stanisław Czajka*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 10(1967), z. 3, s. 93-94; J. Z w i ą z e k, *Czajka Stanisław bp*, EK, t. III, kol. 749-750; J. K o w a l s k i, *Czajka Stanisław bp*, SPTK, t. V, s. 240-248.

²³ J. Z w i ą z e k, *Ks. Kurczyński Piotr Kazimierz (1908-1942)*, CzWD 44(1970), nr 2-4, s. 81-82; t e n ż e, *Ks. Kurczyński Piotr Kazimierz*, „Prawo Kanoniczne” (dalej: PK) 14(1971), nr 3-4, s. 306-308; t e n ż e, *Kurczyński Piotr Kazimierz ks.*, EK, t. X, kol. 243.

²⁴ Lublin 1933.

²⁵ J. Z w i ą z e k, *W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi. Życie i działalność biskupa Stanisława Czajki*, CzST 37(2009), s. 249.

²⁶ Lublin 1938.

²⁷ *Kościół i Państwo w świetle konkordatu i synodu z roku 1936*, w: *Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał polskiego synodu plenarnego*, Częstochowa 1939, s. 41-64.

²⁸ *Artykuł 13-ty konkordatu*, „Niedziela” 2(1927), nr 8, s. 78.

²⁹ *Czym jest diecezja*, „Kalendarz Jasnogórski 1936” (dalej: KJ), Częstochowa 1936, kol. 67-74; *Czym jest parafia*, tamże, kol. 77-86.

³⁰ J. M a n d z i u k, *Kubina Teodor Filip*, SPTK, t. VI, s. 256-260.

³¹ „Wiadomości Diecezjalne” (dalej: WD) 12(1937), nr 4, s. 64-65; 13 (1938), nr 1, s. 4; nr 4, s. 72.

ci publikowali także inne materiały o tematyce pasterskiej³². Wiele artykułów autorstwa bpa Kubiny zestawiał i przygotował do druku ks. Wojciech Koźlicki. Dzięki temu powstało wydawnictwo zwarte pt. *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*³³. Warto zaznaczyć, iż niektórzy księża na łamach „Wiadomości Diecezjalnych” zamieszczali krótkie recenzje publikacji o charakterze duszpasterskim. Wśród nich byli: ks. Franciszek Gryglewicz³⁴, ks. Antoni Grochowski³⁵, ks. Bogumił Kasprzak³⁶ i ks. W. Koźlicki³⁷. Bogaty dorobek piśmienniczy dotyczący tej tematyki miał ks. Marian Nassalski. Większość jego prac jednakże powstała przed 1925 r. Jako kapłan diecezji częstochowskiej wydał książkę pt. *Jubileusz Wielki. Książeczka dla wiernych do korzystania z odpustu Jubileuszu Wielkiego w roku 1926-tym*³⁸. Wiele różnorodnych publikacji o tematyce duszpasterskiej zamieszczali duchowni na łamach „Wiadomości Diecezjalnych”, „Niedzieli” i „Kalendarza Jasnogórskiego”. Problematyką tą zajmowali się m.in.: Teofil Banach³⁹, Stanisław Bartyzel⁴⁰, Stanisław Bilski⁴¹, Leon Brykalski⁴², Stanisław Czajka⁴³, Jan Domarańczyk⁴⁴, Stanisław Gałązka⁴⁵, Antoni Godziszew-

³² M. S i k o r a, *Bibliografia prac ks. biskupa Teodora Kubiny, pierwszego biskupa diecezji częstochowskiej (1880-1951)*, CzST 3(1975), s. 133-144; J. Z w i ą z e k, *Ks. Antoni Zimniak, pierwszy biskup pomocniczy w diecezji częstochowskiej*, w: *Służyć prawdzie i miłości*, red. J. Kowalski, Częstochowa 1984, s. 432-434.

³³ T. K u b i n a, *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. I-II, wyd. W. Koźlicki, Częstochowa 1931.

³⁴ *Polecenie wydawnictw*, WD 11(1936), nr 5, s. 56.

³⁵ *Bibliografia*, WD 4(1929), nr 7, s. 57; *Polecenie wydawnictw*, WD 7(1930), nr 2, s. 28.

³⁶ *Polecenie wydawnictw*, WD 11(1936), nr 5, s. 56.

³⁷ *Polecenie wydawnictw*, WD 9(1934), nr 1, s. 7.

³⁸ K. R u l k a, *Nassalski Marian*, SPTK, t. VI, s. 530-535.

³⁹ *Zakładajmy biblioteki i czytelnie parafialne*, „Niedziela” 2(1927), nr 22, s. 229-230.

⁴⁰ *Z kursu Akcji Katolickiej w Częstochowskim Seminarium Duchownym*, „Niedziela” 8(1933), nr 4, s. 49.

⁴¹ *Organizujemy Ligę Katolicką*, „Niedziela” 1(1926), nr 23, s. 8-9; *Mężowie katolicycy – do pracy!*, „Niedziela” 2(1927), nr 28, s. 289; *Kobiety katolickie – gdzie jesteście?*, „Niedziela” 2(1927), nr 29, s. 300-301; *Kurs instruktorski dla Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich*, „Niedziela” 2(1927), nr 36, s. 381; *Program pracy na sezon zimowy*, „Niedziela” 4(1929), nr 37, s. 440-443.

⁴² *Z Koziegłówek*, „Niedziela” 7(1932), nr 49, s. 588; *Wyniki zbiórki w Tygodniu Miłosierdzia w Koziegłowach*, „Niedziela” 12(1937), nr 47, s. 576.

⁴³ Z w i ą z e k, *W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi...*, s. 249.

⁴⁴ J. K o w a l s k i, *Domarańczyk Jan*, SPTK, t. V, s. 315.

⁴⁵ *Odczyty dla Stowarzyszeń Akcji Katolickiej*: (1) *Rekolekcje zamknięte szkołą apostołstwa*

ski⁴⁶, Antoni Grochowski⁴⁷, Franciszek Gryglewicz⁴⁸, Alojzy Jatowtt⁴⁹, Wojciech Koźlicki⁵⁰, Stanisław Kuraś⁵¹, Franciszek Łojek⁵², Antoni Marchewka⁵³, Antoni Mietliński⁵⁴, Wojciech Mondry⁵⁵, Stefan Niedźwiedzki⁵⁶, Zygmunt Sędzimir⁵⁷, Waclaw Stępień⁵⁸, Władysław Tomalka⁵⁹, Stanisław Ufniarski⁶⁰ i Bolesław Wróblewski⁶¹. Ponadto zagadnienia związane z organizowaniem pracy duszpasterskiej, zarówno w diecezji, jak i w parafii, były drukowane w specjalnych wydawnictwach zwartych oraz pismach programowych i parafialnych. Szczególną aktywnością w tej działalności wykazywali się księża: Jan Domarańczyk⁶², Klemens Gawlikowski⁶³, Józef Patrzyk⁶⁴;

w *Akcji Kat.*, (2) *Znaczenie organizacji katolickich w czasach dzisiejszych*, (3) *Chrystus a Akcja Katolicka*, „Niedziela” 8(1933), nr 49, s. 589; *Na zjazd delegowanych K. S. Mężów*, „Niedziela” 11(1936), nr 38, s. 453-454.

⁴⁶ *Św. Zyta a Polski Związek Zawodowy Chrześcijańskiej Służby Domowej w Częstochowie*, „Niedziela” 6(1931), nr 17, s. 213-215.

⁴⁷ *Sprawy misyjne*, „Niedziela” 7(1932), nr 46, s. 550; nr 48, s. 570-571; *Odezwa Ks. Dyrektora diecezjalnego w sprawie Związku Misyjnego Duchowieństwa*, WD 11(1936), nr 2, s. 25-26.

⁴⁸ J. Z w i ą z e k, *Gryglewicz Franciszek*, SPTK, t. V, s. 527-528.

⁴⁹ *Co to jest Unia Apostolska*, WD 5(1930), nr 2, s. 16-17.

⁵⁰ J. Z w i ą z e k, *Koźlicki Wojciech*, SPTK, t. VI, s. 201-202.

⁵¹ T e n ż e, *Kuraś Stanisław*, SPTK, t. VI, s. 274.

⁵² *Kolportażowe półki*, „Niedziela” 5(1930), nr 25, s. 318; *Z życia Stowarzyszenia Młodzieży polskiej w dekanacie praszowskim*, „Niedziela” 7(1932), nr 14, s. 165.

⁵³ J. K o w a l s k i, *Marchewka Antoni*, SPTK, t. VI, s. 420-423.

⁵⁴ J. Z w i ą z e k, *Mietliński Antoni*, SPTK, t. VI, s. 484.

⁵⁵ J. K o w a l s k i, *Mondry Wojciech*, SPTK, t. VI, s. 508-510.

⁵⁶ Współautor, *Z działalności Pań Miłosierdzia (Strzemieszyce, Przyrów, Dąbrowa Górnicza)*, „Niedziela” 10(1935), nr 52, s. 631-632.

⁵⁷ *Wyjazd pielgrzymki z Częstochowy na Kongres Eucharystyczny w Poznaniu*, „Niedziela” 5(1930), nr 24, s. 306; *Z diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej. Informator*, „Niedziela” 6(1931), nr 38, s. 470-481.

⁵⁸ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży w dziele przebudowy wsi polskiej*, „Niedziela” 13(1938), nr 47, s. 550.

⁵⁹ *Akademia ku czci św. Stanisława Kostki w obecności J. E. Ks. Biskupa Dr. Kubiny*, „Niedziela” 2(1927), nr 50, s. 535; *Odczyty dla Stowarzyszeń Akcji Katolickiej: Katolicyzm a odrodzenie duchowe narodu polskiego*, „Niedziela” 8(1933), nr 49, s. 589.

⁶⁰ J. Z w i ą z e k, *Ufniarski Stanisław*, SPTK, t. VII, s. 338-339.

⁶¹ *Odezwa Komitetu Kongresu Eucharystycznego w Częstochowie*, „Niedziela” 3(1928), nr 39, s. 453-454; *Chrystus-Król*, „Niedziela” 4(1929), nr 47, s. 555-557.

⁶² *Stowarzyszenie Młodzieży polskiej*, „Młodzież Katolicka” (dalej: MK) 1(1926), nr 1, s. 6-7; *Komunikaty*, MK 2(1927)-5(1930).

⁶³ *Aktualne zagadnienia duszpasterstwa i jego metod współczesnych*, w: *Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego*, Częstochowa 1939, s. 65-79.

Tadeusz Peche⁶⁵, Włodzimierz Rosso⁶⁶, Józef Sobczyński⁶⁷; Wincenty Zamojski⁶⁸ i Stanisław Zimorowicz⁶⁹. O duszpasterstwie wśród wychodźców artykuły zamieszczali: ks. Jan Szyca⁷⁰ i ks. Hipolit Zieliński⁷¹.

Działalności duszpasterskiej dotyczyły osiągnięcia kolejnych dyscyplin teologicznych: liturgiki, homiletyki i katechetyki. Także w nurcie tych nauk mieściło się piśmiennictwo niektórych księży diecezji częstochowskiej. W kręgach liturgistów polskich był znany ks. Karol Makowski (ur. 1884 r.). Ukończył on Seminarium Duchowne we Włocławku. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1906 r. z rąk bpa S. Zdzitowieckiego⁷². Był kolejno: kapelanem biskupim, studentem w Paryżu, wikariuszem, prefektem i studentem w Rzymie. Ostatnie studia ukończył w 1922 r. uzyskując doktorat z liturgiki. Po powrocie do Polski został prefektem w Częstochowie. Następnie na mocy inkardynacji przeszedł do diecezji częstochowskiej. W 1926 r. bp. Kubina mianował go pierwszym rektorem Seminarium Duchownego diecezji częstochowskiej⁷³. Jego aktywność w dziedzinie liturgiki wyrażała się m.in. w pełnieniu przez wiele lat funkcji przewodniczącego sekcji liturgicznej Związku Zakładów Teologicznych w Polsce⁷⁴, redagowaniu diecezjalnych kalendarzy liturgicznych⁷⁵, napisaniu pracy pt. *Lewici w służbie Pana*⁷⁶,

⁶⁴ *Zadania Akcji Katolickiej*, „Częstochowskie Wiadomości Parafialne” (dalej: CzWP) 1(1930), nr 2, s. 1.

⁶⁵ *Święto Akcji Katolickiej w Będzinie*, „Życie Parafialne” (dalej: ŻP) 2(1936), nr 40, s. 1-2; *Święcenie niedziel nie zuboży*, ŻP 2(1936), nr 11, s. 2; *Sluchanie mszy św. przez radio*, ŻP 2(1936), nr 30, s. 2.

⁶⁶ *Doniesienie z Sekretariatu*, MK 1(1926), nr 1, s. 4; nr 2, s. 4.

⁶⁷ *Działalność Akcji Katolickiej wobec uchwał I-go Plenarnego Synodu Polskiego*, w: *Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego*, Częstochowa 1939, s. 96-118.

⁶⁸ *Zjazdy delegowanych*, MK 4(1929), nr 12, s. 11-13.

⁶⁹ *Moc obowiązująca i znaczenie I-go Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego*, Częstochowa 1939, s. 14-40.

⁷⁰ *Jakie dziś panują stosunki w Ameryce*, „Niedziela” 2(1927), nr 41, s. 435-436; *Parafie polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, „Niedziela” 2(1927), nr 47, s. 505.

⁷¹ *Rozwój i stan dzisiejszy wychodźstwa*, „Niedziela” 3(1928), nr 49, s. 561-563; nr 53, s. 614-615; 4(1929), nr 2, s. 12-13; nr 7, s. 76-77.

⁷² Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie (dalej: AACz), sygn. AP 116, k. 31.

⁷³ *Ks. Karol Makowski*, „Niedziela” 11(1936), nr 34, s. 414-415.

⁷⁴ J. K o w a l s k i, *Dzieje Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, CzST 2(1974), s. 168.

⁷⁵ *Ordo divini officii recitandi et sacri peragendi pro anno Domini 1927 ad usum cleri diocesis częstochoviensis*, Częstochoviae 1927; *Ordo divini... 1928*.

aż w końcu objęciem w 1936 r. stanowiska prezesa Związku Zakładów Teologicznych w Polsce⁷⁷. Funkcji tej nie pełnił zbyt długo, bowiem jeszcze tego samego roku zmarł⁷⁸. Obok niego zainteresowania liturgiczne objawiali inni duchowni. Wśród nich wyróżniali się: ks. Jan Domarańczyk i ks. Alojzy Jatowtt (redaktorzy kalendarzy liturgicznych)⁷⁹ oraz ks. Mieczysław Rogójski i ks. Władysław Smolarkiewicz (autorzy modlitewników)⁸⁰. Wiele artykułów z zakresu liturgiki napisali księża: Edward Banaszek⁸¹, Antoni Marchewka⁸², Wojciech Mondry⁸³ i Bolesław Stradowski⁸⁴.

Dla duchowieństwa niedościgłym wzorem w piśmiennictwie homiletycznym, nie tylko w skali diecezjalnej, ale i ogólnopolskiej, był ks. Marian Nassalski (ur. 1860 r.). Pochodził on z ziemi wieluńskiej. Nauki na poziomie szkoły powszechnej i gimnazjalnej odbył w Piotrkowie⁸⁵. Następnie w 1880 r. wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Jako kleryk został skierowany na studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. Święceń kapłańskie przyjął w 1885 r. Dwa lata później zdobył w Akademii tytuł magistra teologii⁸⁶. Po powrocie do diecezji został mianowany wykładowcą seminaryjnym. Oprócz tego pracował w duszpasterstwie parafialnym. Oskarżony o wrogą działalność przeciw władzom carskim, był więziony, a następnie zesłany w głąb Rosji (Jarosław). W 1896 r., objęty amnestią, powrócił do Włocławka⁸⁷. Podjął tam działalność duszpasterską. Poza tym redagował

⁷⁶ Kraków 1933.

⁷⁷ Ks. dr K. Makowski, *prezesem Związku Zakładów Teologicznych w Polsce*, „Niedziela” 11(1936), nr 18, s. 215.

⁷⁸ W. P [a t y k i e w i c z], J. P [l a c e k], *Ks. Karol Makowski (1884-1936)*, CzWD 38(1964), nr 7, s. 167.

⁷⁹ *Ordo divini... 1930-1939*.

⁸⁰ M. R o g ó j s k i, *Chryste króluj nam. Parafialna książka do nabożeństwa*, Częstochowa 1931; W. S m o l a r k i e w i c z, *Święty Rok Maryi. Nabożeństwa maryjne*, Częstochowa 1936.

⁸¹ *Liturgia i jej znaczenie w życiu religijnym*, „Niedziela” 4(1929), nr 14, s. 162-163; nr 15, s. 174-175; nr 16, s. 189-191.

⁸² J. K o w a l s k i, *Marchewka Antoni*, SPTK, t. VI, s. 420-423.

⁸³ T e n ż e, *Mondry Wojciech*, SPTK, t. VI, s. 508-510.

⁸⁴ J. Z w i ą z e k, *Stradowski Bolesław*, SPTK, t. VII, s. 182.

⁸⁵ AACz sygn. AP 326, k. 6; J. Z w i ą z e k, *Nassalski Marian*, PSB, t. XXII, s. 590-591.

⁸⁶ J. Z w i ą z e k, *Nassalski Marian*, w: *Polscy Kanoniści* (dalej: PolK), t. I, red. J. Bar, Warszawa 1981, s. 61-64.

⁸⁷ S. G a j e w s k i, *Nassalski Marian*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, (dalej: SBKSP), t. II, red. R. Bender, Lublin 1994-1995, s. 149.

i wydawał w tym czasie dwa czasopisma: „Homiletyka” (1898-1914) i „Przewodnik Społeczny” (1908-1910)⁸⁸. Wiele przy tym publikował. Jego książki i artykuły dotyczyły m.in. teorii kaznodziejstwa. Wydawał też zbiory kazań. Według ks. Kazimierza Rulki do 1914 r. ogłosił drukiem co najmniej 200 prac. Po inkardynacji do diecezji częstochowskiej jego aktywność niemal całkowicie zdominowała praca duszpasterska (proboszcz parafii św. Barbary w Częstochowie)⁸⁹. W dziedzinie homiletycznej znacznym dorobkiem piśmienniczym wyróżniali się biskupi częstochowscy. Co najmniej 37 kazań i różnych mów ogłosił drukiem bp Kubina⁹⁰. Natomiast bp Zimniak pozostawił 187 kazań w rękopisie, które ogółem liczyły około 1000 stron⁹¹.

Z zakresu katechetyki działalnością piśmienniczą zajmowali się szczególnie prefekci, bowiem mieli ku temu odpowiednie kwalifikacje, poparte przede wszystkim zawodowym doświadczeniem. Najwięcej publikacji, pisanych pod kątem młodzieży, wydał ks. Franciszek Gryglewicz (ur. 1897 r.). Był on starszym bratem ks. Feliksa Gryglewicza. Uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie do gimnazjum w rodzinnej miejscowości Koło. W 1916 r. wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1922 r. z rąk bpa S. Zdzitowieckiego⁹². Niemal od początku działalności duszpasterskiej został posłany do pracy z młodzieżą jako prefekt (Praszka i Częstochowa). Na mocy inkardynacji (1925 r.) przeszedł do diecezji częstochowskiej. Do wybuchu drugiej wojny światowej był nieustannie związany z Częstochową, gdzie przez cały ten czas zajmował się pracą z młodzieżą. Miał ku temu wyjątkowe predyspozycje. Organizował wraz z uczniami wiele przedstawień scenicznych o treści religijnej. Ponadto w jednym z miejscowych gimnazjów założył bibliotekę religijną dla młodzieży⁹³. Działalność tego typu wspomagał swą twórczością pisarską. Przede wszystkim miał on swój wkład przy opracowywaniu modlitewnika dla młodzieży pt. *W obliczu Boga*. Książeczka ta cieszyła się dużą popularnością wśród prefektów i ucz-

⁸⁸ W. K a r a s i ń s k i, *Nassalski Marian*, w: *Włocławski słownik biograficzny* (dalej: WSB), t. II, red. S. Kunikowski, Włocławek 2005, s. 132-133.

⁸⁹ *Pamiętka z Częstochowy. Kościół św. Barbary. Wydawnictwo jubileuszowe z okazji 50-lecia kapłaństwa ks. pralata M. Nassalskiego, proboszcz parafii św. Barbary w Częstochowie 1885-1935*, Poznań 1935; K. R u l k a, *Nassalski Marian*, SPTK, t. VI, s. 530-535.

⁹⁰ J. M a n d z i u k, *Kubina Teodor Filip*, SPTK, t. VI, s. 256-260.

⁹¹ AACz sygn. KB 288.

⁹² AACz sygn. AP 53, Lebenslauf [życiorys], brak paginacji; J. W a l i c k i, *Ks. Franciszek Gryglewicz*, CzWD 24-32(1958), nr 1, s. 26-27.

⁹³ R. C e g l a r e k, *Katechizacja w diecezji częstochowskiej w okresie pasterskiej posługi biskupa Teodora Kubiny (1926-1951)*, Częstochowa 2008, s. 362.

niów, o czym świadczyło wznowienie tego wydawnictwa⁹⁴. Poza tym spod jego pióra wyszły cztery powieści młodzieżowe i wiele opowiadań religijnych⁹⁵. Publikacje te zostały przychylnie przyjęte przez miejscowe duchowieństwo. Ks. dr Władysław Tomalka nawet napisał recenzje o dwóch jego powieściach i zamieścił je na łamach „Niedzieli”⁹⁶. Z grona piszących prefektów wyróżniał się ks. Wojciech Koźlicki (ur. 1890 r.). Pochodził on z okolic Olkusza. Tam też ukończył szkołę powszechną i gimnazjum. W latach 1908-1913 odbył studia w Seminarium Duchownym we Włocławku⁹⁷. Po święceniach kapłańskich (1913 r.) przez 3 lata pracował jako wikariusz, zaś cały okres międzywojenny spędził na stanowisku prefekta. Napisał trzy prace o tematyce katechetycznej. Jedną z nich to solidne studium pt. *Wychowanie młodzieży w świetle encykliki Piusa XI*⁹⁸. W podobnym tonie pisali inni księża z diecezji: Zdzisław Ługowski⁹⁹, Jan Tomaszewski¹⁰⁰, Boguchwał Tuora¹⁰¹ i Stanisław Ufniarski¹⁰².

W nurcie nauk społecznych wiele prac ogłosił drukiem bp Kubina. Dzięki tej działalności piśmienniczej należał on do jednych z pierwszych teoretyków ruchu społecznego w Polsce¹⁰³. Do momentu objęcia stolicy biskupiej w Częstochowie (1926 r.) napisał 18 prac z tej problematyki. Dużym osiągnięciem dla polskiej nauki społecznej był przekład dzieła J. Biederlacka pt. *Kwestia społeczna. Przyczynek do zrozumienia jej istoty i rozwiązania*

⁹⁴ *W Obliczu Boga. Modlitewnik dla młodzieży*, Częstochowa: Koło Księży Prefektów diecezji częstochowskiej, 1934¹, 1939²; *Szkolnej młodzieży i jej rodzinom*, „Niedziela” 9(1934), nr 38, s. 453.

⁹⁵ J. Z w i ą z e k, *Gryglewicz Franciszek*, SPTK, t. V, s. 527-528.

⁹⁶ Rec.: F. G r y g l e w i c z, *Święty chłopczyk*, Częstochowa 1927, „Niedziela” 2(1927), nr 40, s. 427; rec.: F. G r y g l e w i c z, *Wyciągnięte ramiona*, Warszawa 1936, „Niedziela” 11(1936), nr 49, s. 589.

⁹⁷ AACz sygn. AP 91, Zaświadczenie wojskowe, s. 1-2; W. W l a ź l a k, *Koźlicki Wojciech (1890-1945)*, w: *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej* (dalej: SBZCz), t. I, red. A. J. Zakrzewski, Częstochowa 1998, s. 63-64.

⁹⁸ J. Z w i ą z e k, *Koźlicki Wojciech*, SPTK, t. VI, s. 201-202.

⁹⁹ *Szkoła wedle nauki Kościoła i uchwał Synodu*, w: *Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego*, Częstochowa 1939, s. 80-95.

¹⁰⁰ *Głos na czasie w ważnej sprawie*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” (dalej: MKW) 28(1939), nr 4, s. 173-175.

¹⁰¹ *Wychowanie szkolne a religia*, „Niedziela” 4(1929), nr 3, s. 24.

¹⁰² *W jaki sposób młodzież szkolna powinna uczestniczyć w nabożeństwie*, MKW 17(1928), s. 450-455.

¹⁰³ M. T r ą b a, *Wczesna myśl społeczna i narodowa księdza Teodora Kubiny (do 1909 roku)*, „Polonia Sacra” 54(2002), nr 10, s. 33-58.

jej¹⁰⁴. Jako pasterz diecezji częstochowskiej ciągle publikował książki i artykuły o tematyce społecznej. Według ustaleń J. Mandziuk i M. Sikory w latach 1926-1939 wydał drukiem 13 takich prac. Wśród nich istotne były trzy rozprawy: *Akcja Katolicka a akcja społeczna*, *Dzisiejszy kryzys gospodarczo-społeczny a misja społeczna Kościoła* i *Świat ludzki i świat Boży*. Przedstawił w nich bowiem podstawowe zasady działalności Kościoła katolickiego w wymiarze społecznym¹⁰⁵. W kontekście wypracowanych myśli bpa Kubiny zagadnieniami społecznymi zajmowali się inni duchowni częstochowscy: Józef Krzyżanowski¹⁰⁶, Antoni Marchewka¹⁰⁷ i Wojciech Mondry¹⁰⁸.

Domeną twórczości piśmienniczej duchowieństwa częstochowskiego była także muzyka i śpiew kościelny. Tą dziedziną interesował się m.in. ks. Józef Krzyżanowski. W „Niedzieli” opublikował artykuł pt. *Musimy wskrzesić nasze pieśni*, w którym ukazywał znaczenie polskich pieśni religijnych¹⁰⁹. Nieco inny charakter miała twórczość księży: Stefana Jurczyńskiego i Władysława Smolarkiewicza. Byli oni autorami śpiewników religijnych. Pierwszy z nich opublikował *Śpiewniczek kościelny dla szkoły* (1929 r.) i *Pieśni kościelne najczęściej używane* (1933 r.)¹¹⁰, drugi zaś *Pieśni Bożego Narodzenia. Kolędy kościelne i domowe oraz doroczne pieśni kościelne*¹¹¹.

Piśmiennictwo niektórych kapłanów miało wyraźny charakter apologetyczny. Do podjęcia tego rodzaju tematyki skłoniło ich zjawisko szerzenia się poglądów i ideologii wrogich nauce katolickiej. Jednym z czołowych krytyków Kościoła katolickiego na terenie diecezji częstochowskiej był były ksiądz Andrzej Huszno (założyciel Polskiego Kościoła Narodowego w Zagłębiu Dąb-

¹⁰⁴ J. M a n d z i u k, *Kubina Teodor Filip*, SPTK, t. VI, s. 254-256.

¹⁰⁵ Tamże, s. 256-261; M. S i k o r a, *Bibliografia prac ks. biskupa Teodora Kubiny pierwszego biskupa diecezji częstochowskiej (1880-1951)*, CzST 3(1975), s. 136-144.

¹⁰⁶ *Ofiarność społeczna*, „Niedziela” 3(1928), nr 50, s. 577-578.

¹⁰⁷ *Encyklika „Rerum novarum” a czasy obecne*, „Niedziela” 2(1927), nr 23, s. 241-243.

¹⁰⁸ *Niez mordowani obrońcy ludu pracującego*, „Niedziela” 9(1934), nr 9, s. 99-100; *Kościół w obronie mas robotniczych*, „Niedziela” 9(1934), nr 18, s. 206-207; nr 19, s. 220; *Bojaczki życia społecznego w dobie obecnej*, „Niedziela” 9(1934), nr 20, s. 229-231; *Zamiast walki klas, współpraca stanów*, „Niedziela” 9(1934), nr 21, s. 242-243; nr 22, s. 254-256; *Nasze hasła społeczne*, „Niedziela” 9(1934), nr 45, s. 529-531.

¹⁰⁹ J. K r z y ż a n o w s k i, *Musimy wskrzesić nasze pieśni*, „Niedziela” 2(1927), nr 3, s. 3-4.

¹¹⁰ AACz sygn. AP 74, k. 12-14; J. Z w i ą z e k, *Jurczyński Stefan* (mps biogramu z 4 grudnia 1974 r. w posiadaniu autora); W. P. W l a ź l a k, *Ks. Stefan Jurczyński (1891-1941)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (dalej: WACz) 80(2006), nr 6-8, s. 144-145.

¹¹¹ Częstochowa 1930.

rowskim)¹¹². Polemikę z nim na łamach „Niedzieli” podjął ks. Bolesław Stradowski. Bronił on doktryny katolickiej w trzech rzeczowych artykułach, wykazując błędy merytoryczne swego oponenta¹¹³. W innym charakterze twórczość apologetyczną podjęło trzech kolejnych kapłanów z diecezji. Poprzez swe rozprawy zapoznawali oni czytelników z działalnością sekty Badaczy Pisma św. Kapłanami tymi byli: Leon Brykalski¹¹⁴, Stanisław Kuraś¹¹⁵ i Stanisław Ufniarski¹¹⁶. Ten ostatni napisał nawet rozprawę doktorską na ten temat¹¹⁷.

Wśród nauk teologicznych dużym zainteresowaniem duchowieństwa cieszyła się historia Kościoła. Problematyka opisywanych zagadnień szła przede wszystkim w czterech kierunkach: dzieje Kościoła powszechnego, dzieje diecezji częstochowskiej, hagiografia i biografistyka. Najszerszą płaszczyznę historyczną w swoich publikacjach poruszali autorzy prac związanych z dziejami Kościoła powszechnego. W diecezji częstochowskiej historią Kościoła interesowali się: Ludwik Klepaczewski, Walenty Kott, Antoni Marchewka i Marian Nassalski. Rzetelność opracowań trzech ostatnich świadczyła o umiejętności posługiwania się przez nich odpowiednim warsztatem naukowym. Co prawda publikacje ks. Kotta¹¹⁸ i ks. Nassalskiego¹¹⁹ zostały wydane przed 1925 r., niemniej jednak ze względu na ich wagę warto o nich pamiętać. Ks. Marchewka zaś opublikował dwie prace pt. *Poznajemy dzieje Kościoła katolic-*

¹¹² AACz sygn. AP 64; C. L e c h i c k i, *Huszno Andrzej*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. X, s. 124; J. Z w i ą z e k, *Huszno Andrzej*, EK, t. VI, kol. 1350-1351.

¹¹³ J. Z w i ą z e k, *Stradowski Bolesław*, SPTK, t. VII, s. 182.

¹¹⁴ *O Badaczach Pisma św.*, „Niedziela” 7(1932), nr 21, s. 245-246; nr 23, s. 271-272; nr 24, s. 280.

¹¹⁵ *Badacze Pisma św.*, Łódź 1927.

¹¹⁶ *Międzynarodowe Stowarzyszenie Badaczy Pisma św.*, w: *Pamiętnik kursu duszpasterskiego w sprawie sekciarstwa i innowierstwa*, Poznań 1931, s. 45-70.

¹¹⁷ AACz sygn. AP 216, Dyplom doktorski z 15 lipca 1929 r., brak paginacji.

¹¹⁸ Jerzy Tyrrel (1861-1909), „Ateneum Kapłańskie” (dalej: AK) 2(1910), t. I, s. 66-68; *Historia religii*, tamże, s. 169-173; *Apologetyka*, tamże, s. 359-364; *Jakub Lucjan Bolmes (1810-1910)*, AK 2(1910), t. II, s. 442-452; *Polskie prace o modernizmie*, AK 3(1911), t. V, s. 456-463; t. VI, s. 73-79.

¹¹⁹ *Różaniec. Przyczynek do jego historii i znaczenia*, „Homiletyka” 7(1904), t. XII, s. 61-70; *Aspersja pod względem historycznym*, „Homiletyka” 8(1905), t. XIV, s. 502-507; *Spowiedź uszna. Studium historyczne*, „Homiletyka” 8(1905), t. XV, s. 97-106, 225-235; *Masoni – nasi nieprzyjaciele*, „Homiletyka” 9(1906), t. XVI, s. 97-101, 179-183; *Julian Apostata i poganie*, „Homiletyka” 13(1910), t. XXIV, s. 193-196; *Działalność Kościoła w kierunku oświatowym i społecznym*, „Homiletyka” 14(1911), t. XXVII, s. 201-213; *Papież Leon Wielki jako wzór dla kaznodziejów*, „Homiletyka” 17(1914), t. XXXII, s. 193-205.

kiego¹²⁰ i *Hierarchia kościelna w swoich początkach*¹²¹. Zgoła inny charakter miała publikacja ks. Klepaczewskiego, który w sposób dość popularny przedstawił dzieje objawień w Lourdes¹²². Liczne grono duchownych z kolei pisało przyczynki do dziejów diecezji częstochowskiej. Były to prace, które ujmowały nie tylko całość dziejów diecezji, lecz odnosiły się też do przeszłości dekanatu czy konkretnych parafii i miejscowości. Pisano je zarówno w formie wydawnictw zwartych, jak i osobnych artykułów, niejednokrotnie zamieszczanych w odcinkach na łamach czasopism. Działalność piśmiennicza w tym kierunku wykazywali m.in. księża: Władysław Borek¹²³, Franciszek Łojek¹²⁴, Władysław Marcinkowski¹²⁵, Wojciech Mondry¹²⁶, Walenty Patykiewicz¹²⁷, Wincenty Przygodzki¹²⁸, Władysław Smolarkiewicz¹²⁹, Leon Stasiński¹³⁰, Stanisław Ufniarski¹³¹ i Bolesław Wróblewski¹³². Oprócz dorobku tych kapłanów wkład w historiografię diecezji mieli także inni duchowni częstochowscy. Jednym z nich był ks. Ludwik Gietyn-gier, który z zakresu historii Kościoła napisał pracę magisterską pt. *Parafia świętego Zygmunta w Częstochowie pod rządami OO. Paulinów* oraz rozpo-

¹²⁰ „Gazeta Tygodniowa” (dalej: GT) 4(1933), s. 542-543, 566-569, 602-605; 5(1934), s. 3-4, 56-57, 506-508, 518-519, 576-577; 6(1935), s. 27-29, 268-269, 352-353.

¹²¹ GT 5(1934), s. 180-181, 202.

¹²² *Dzieje objawień w Lourdes*, „Niedziela” 4(1929), nr 29, s. 347-348; nr 30, s. 357-358; nr 31, s. 370-372; nr 32, s. 383-384; nr 33, s. 392-393; nr 34, s. 405-407; nr 35, s. 420; nr 37, s. 443-444; nr 38, s. 455-456; nr 39, s. 464-465; nr 41, s. 484-485; nr 42, s. 497.

¹²³ *Dzieje parafii i kościoła kłobuckiego*, Częstochowa 1927.

¹²⁴ *Cudowny obraz Matki Boskiej w kościele św. Doroty w Grodźcu*, „Niedziela” 1(1926), nr 23, s. 4; *Historia góry i kościoła św. Doroty w Grodźcu*, „Niedziela” 1(1926), nr 26, s. 6-7.

¹²⁵ *Historia parafii Przedmość*, Częstochowa 1928.

¹²⁶ *Diecezja częstochowska w latach 1926-1928*, „Niedziela” 3(1928), nr 37, s. 418-423; *Diecezja częstochowska*, KJ 1936, Częstochowa 1936, kol. 85-96.

¹²⁷ *Nieco o starej Ziemi Wieluńskiej*, KJ 1935, Częstochowa 1935, kol. 207-216.

¹²⁸ *Z przeszłości Wielunia. Przyczynek do historii diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1929.

¹²⁹ *Parafia i kościół w Białej*, „Niedziela” 2(1927), nr 1, s. 6-7; *Parafia św. Mikołaja Biskupa i kościół p.w. św. Ap. Piotra i Pawła w Przybynowie k/Żarek diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1938.

¹³⁰ *Poznaj swoją prastarą parafię*, ŻP 3(1937), nr 16-31; *Wzbudźmy tradycje będzińskie*, ŻP 3(1937), nr 37; 4(1938), nr 5; *Księża będzińscy*, ŻP 4(1938), nr 17-25; *Z przeszłości Będzina*, ŻP 4(1938), nr 39-43; *Ze starych dokumentów będzińskich*, ŻP 5(1939), nr 5-22.

¹³¹ *Coś nie coś o Żarkach*, „Niedziela” 13(1938), nr 4, s. 41-42; nr 5, s. 53-54.

¹³² *Kościół katedralny pod wezwaniem św. Rodziny w Częstochowie*, „Niedziela” 1(1926), nr 13, s. 1-3; *Katedra częstochowska*, KJ 1936, Częstochowa 1936, kol. 111-112.

czął pisanie rozprawy doktorskiej na temat: *Dzieje dekanatu częstochowskiego pod zaborem rosyjskim*¹³³. Kolejny kierunek twórczości historycznej odnosił się do działu hagiografii. Z tego rodzaju piśmiennictwa słynął ks. Franciszek Gryglewicz. W latach 1928-1934 wydał on drukiem 32 życiorysy świętych¹³⁴. Obok hagiografii rozwijał się także nurt piśmiennictwa z pogranicza biografistyki. Piszący księży zazwyczaj zamieszczali nekrologi zmarłych kapłanów częstochowskich, jednak nie brakowało też *sensu stricto* biografów. Działalnością w tym wymiarze wykazywali się m.in.: ks. Józef Bartecki¹³⁵, ks. Bogumił Kasprzak¹³⁶, ks. Wojciech Mondry¹³⁷, ks. Wincenty Przygodzki¹³⁸, ks. Leon Stasiński¹³⁹, ks. Bolesław Korwin-Szymanowski¹⁴⁰ i ks. Antoni Zimniak¹⁴¹.

2. PIŚMIENNICTWO POZATEOLOGICZNE

Bogaty dorobek piśmienniczy z zakresu nauk teologicznych zdawał się przysłać aktywność niektórych duchownych w pozostałych dziedzinach twórczości pisarskiej. Wśród tych dziedzin wydaje się, iż tylko trzy dyscypliny budziły zainteresowania miejscowych księży. Były to pedagogika, astronomia i historia.

Wysoki poziom wiedzy pedagogicznej reprezentował ks. Tadeusz Peche. W 1918 r. opublikował on podręcznik do pedagogiki. Praca ta została przychylnie przyjęta przez środowiska nauczycielskie w Polsce¹⁴². O popular-

¹³³ J. Z w i ą z e k, *Błogosławiony ksiądz Ludwik Roch Gietyngier. Męczennicy 1939-1945*, zeszyt 5, Włocławek 2001, s. 29-30.

¹³⁴ J. Z w i ą z e k, *Gryglewicz Franciszek*, SPTK, t. V, s. 527-528; C e g l a r e k, dz. cyt., s. 363-364.

¹³⁵ *Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Julianie Zielińskim*, „Niedziela” 9(1934), nr 45, s. 530.

¹³⁶ *Śp. ks. Michał Ciesielski*, MKW 23(1934), nr 8, s. 370.

¹³⁷ *Ksiądz Zygmunt Sędzimir*, „Niedziela” 8(1933), nr 11, s. 134-135; *Ks. prof. dr Stanisław Czajka*, „Niedziela” 11(1936), nr 39, s. 474.

¹³⁸ *Śp. ks. kanonik Bolesław Michnikowski*, „Niedziela” 4(1929), nr 21, s. 253.

¹³⁹ *Śp. ks. Tadeusz Peche proboszcz parafii Będzin*, ŻP 3(1937), nr 32, s. 1-2; *Moje wspomnienia o śp. ks. prefekcie i proboszczu T. Peche*, ŻP 3(1937), nr 34, s. 1.

¹⁴⁰ *Śp. ks. prob. Bartłomiej Michalski*, „Niedziela” 5(1930), nr 7, s. 88.

¹⁴¹ *Na marginesie nekrologu śp. ks. Teodora Urbańskiego*, „Niedziela” 4(1929), nr 8, s. 94.

¹⁴² W. P [a t y k i e w i c z], *Ks. Tadeusz Peche (1882-1937)*, CzWD 38(1964), nr 7, s. 169.

ności podręcznika świadczyło jego drugie wydanie w 1922 r.¹⁴³ Ponadto napisał on wiele artykułów naukowych z tej dziedziny¹⁴⁴. Tego rodzaju aktywność pisarska autora dotyczyła wyłącznie okresu sprzed 1925 r. Trudno wykazać jego dalszy dorobek naukowy z czasów pobytu w diecezji częstochowskiej. Według relacji ks. L. Stasińskiego w latach 1925-1937 ks. Peche rozpoczął pisanie wielu prac naukowych, jednak nie doczekały się one ukończenia. Z tego powodu zamierzał nawet zrzec się probostwa w Będzinie, aby móc całkowicie oddać się działalności pisarskiej¹⁴⁵. Mimo to, ze względu na wcześniejsze osiągnięcia, znalazł on miejsce wśród księży o znaczącej pozycji piśmienniczej w diecezji. Wyrazem twórczości pedagogicznej była też książka ks. Mariana Nassalskiego, którą wydał w 1929 r. pt. *Tajemnica wychowania*¹⁴⁶.

Problematyką astronomiczną zajmował się, z dużymi sukcesami, ks. Bonawentura Metler. Jego zainteresowania były nad wyraz wszechstronne. Urodził się w rodzinie szlacheckiej w miejscowości Ciążęń na terenie guberni kaliskiej (1866 r.). Nauki początkowe pobierał w domu rodzinnym. Następnie uczęszczał do Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Kaliszu, które ukończył w 1883 r. jako jeden z najzdolniejszych uczniów. Udał się później do Seminarium Duchownego we Włocławku, gdzie po czwartym roku (1887 r.) został wysłany do Akademii Duchownej w Petersburgu¹⁴⁷. Z powodów zdrowotnych opuścił Petersburg i rozpoczął studia we Włoszech. Tam też w Gorycji w 1888 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk abpa Alojzego Zorn. Kolejno studiował sztukę kościelną w Rzymie, Monaco, Paryżu, Innsbrucku i Londynie. W latach 1902-1903 wziął udział w wyprawie naukowej na Oceanie Indyjskim, gdzie badał wodorosty oceaniczne¹⁴⁸. Wrócił do Paryża i podjął studia na Sorbonie. Tym razem specjalizował się w zakresie astronomii. U boku wybitnego astronoma Camiliusa Flammariona skonstruował duży teleskop¹⁴⁹. Wrócił do Polski dopiero w 1908 r. Został wówczas mia-

¹⁴³ *Pedagogika. Podręcznik szkolny w zakresie nauczania średniego*, Poznań 1922.

¹⁴⁴ S t a s i e w i c z, *Moje wspomnienia...*, s. 1.

¹⁴⁵ Tamże.

¹⁴⁶ Częstochowa 1929.

¹⁴⁷ J. Z w i ą z e k, *Metler Bonawentura*, PSB, t. XX, s. 472-473.

¹⁴⁸ R. B r z e z i ń s k i, *Ks. Bonawentura Metler i męczennicy parzymiescy. W 60-lecie tragicznych wydarzeń (1939-1999)*, Częstochowa 1999, s. 12-14; *Z życia parafii Kruszyna*, „Niedziela” 4(1929), nr 15, s. 180-181.

¹⁴⁹ J. Z w i ą z e k, *Metler Bonawentura (1866-1939)*, SBZCz, t. I, s. 91-93; t e n ż e, *Metler Bonawentura (1866-1939)*, WSB, t. III, s. 107-110.

nowany prefektem szkolnym. W czasie pierwszej wojny światowej przebywał w Stanach Zjednoczonych. Następnie został proboszczem w Garnku (1918-1919), Kruszyńcu (1919-1932), Maluszyńcu (1932-1934) i Parzymiechach (1934-1939). W tym czasie powołał do istnienia w Częstochowie Popularne Towarzystwo Astronomiczne i Obserwatorium Astronomiczne. W 1925 r. został inkardynowany do diecezji częstochowskiej¹⁵⁰. W okresie międzywojennym był popularyzatorem wiedzy astronomicznej. Wygłaszał wówczas liczne odczyty w Częstochowie i okolicy¹⁵¹. Wyjątkową rangę miał jego wykład o naukach teologicznych w czasie Zjazdu dla Organizacji Nauki w Polsce, który odbył się w Warszawie¹⁵². Ogłosił drukiem tylko trzy pozycje naukowe. Pierwszą z nich była książka, w której zamieścił wyniki badań z ekspedycji oceanicznej¹⁵³. Drugą stanowił podręcznik do nauki języka angielskiego dla Francuzów¹⁵⁴. Trzecim natomiast był artykuł o tematyce astronomicznej, zamieszczony na łamach „Gońca Częstochowskiego”¹⁵⁵. Wydaje się, że to zbyt mały dorobek piśmienniczy, jak na potencjał tego naukowca, który *nota bene* posiadał znajomość kilku języków nowożytnych (angielski, francuski, niemiecki i włoski). Wiele swoich prac pozostawił w rękopisie. Fragmenty jego dzieła pt. *Kształt Ziemi* wydał drukiem Marian Głowacki¹⁵⁶.

Swoje zainteresowania astronomiczne ks. Metler zaszczepił w młodym wikariuszu ks. Marianie Ratusznym, z którym spotkał się w parafii Parzymiechy. Ks. Ratuszny miał już za sobą dwuletni pobyt w Politechnice Lwowskiej, gdzie odbywał studia na wydziale chemicznym. Żywo zaczął się interesować astronomią. Proboszcz więc zaznajamiał młodego kapłana z taj-

¹⁵⁰ T e n ż e, *Ks. Bonawentura Metler jako duszpasterz (1866-1939)*, „Ziemia Częstochowska” (dalej: ZCz) 33(2006), s. 13-33; R. J a n i c z e k, *Obserwatorium Astronomiczne w Częstochowie*, ZCz 23(1996), s. 31-32; *Sprawa obserwatorium*, „Goniec Częstochowski” (dalej: GonCz) 23(1928), nr 215, s. 3-4; *Z obserwatorium astronomicznego*, GonCz 23(1928), nr 219, s. 3; *Uroczystości kościelne w Kruszyńcu*, GonCz 23(1928), nr 221, s. 4; *Otwarcie Obserwatorium Astronomicznego w Parku Staszica*, GonCz 23(1928), nr 201, s. 3.

¹⁵¹ *Z odczytu ks. Metlera*, GonCz 23(1928), nr 134, s. 3; *Odczyt ks. Metlera i mjr Skrzywana pt. „Koniec świata”*, GonCz 23(1928), nr 143, s. 3; *Odczyt ks. kan. Metlera o popularyzacji astronomii w Polsce*, GR 15(1934), nr 42, s. 5.

¹⁵² J. Z w i ą z e k, *Per aspera od astra. Życie i działalność ks. Bonawentury Metlera*, ZCz 23(1996), s. 11-30.

¹⁵³ *Les Algues Marines – L’Ocean Indien 1902*, Australia 1902.

¹⁵⁴ *Grammaire Anglaise*, bmr.

¹⁵⁵ *Astronomia w Częstochowie*, GonCz 28(1933), nr 295, s. 3.

¹⁵⁶ AACz sygn. AP 126; B. M e t l e r, *Kształt Ziemi*, ZCz 23(1996), s. 33-42.

nikami wiedzy astronomicznej. Myślał nawet o przekazaniu mu całego swojego dorobku w tej dziedzinie¹⁵⁷.

Nieco inaczej wyglądała sytuacja w dziedzinie historii. Nauką tą zajmowali się ks. Bolesław Wajzler i ks. Kazimierz Wątrobiński. Tego pierwszego w szkole, gdzie był prefektem, uczniowie nazywali „chodzącą encyklopedią”¹⁵⁸. Z zamiłowania zajmował się historią, szczególnie historią Kościoła i historią Polski. Uczył jej w szkołach średnich i na kursach wakacyjnych dla nauczycieli. Nie pozostawił po sobie żadnej publikacji z tej dziedziny. Był jednak członkiem – korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie¹⁵⁹. Ks. Wątrobiński z kolei interesował się genealogią. Utrzymywał nawet kontakt z wydawnictwem „Polska Encyklopedia Szlachecka”. W tamtejszym środowisku uchodził za znawcę i zapalonego badacza genealogii polskich rodów szlacheckich. Sam redaktor Stefan Starykoń-Kasprzycki wyrażał się o nim, iż „posiada duży zapas doświadczenia, jak również i materiałów”¹⁶⁰. Powyższe stwierdzenie nasuwa wniosek, iż mógł on prowadzić działalność piśmienniczą. Jednak trudno odnaleźć ślady takiej aktywności¹⁶¹.

3. TWÓRCZOŚĆ LITERACKA

Niektórzy księża diecezji częstochowskiej publikowali swoje utwory z zakresu literatury pięknej i literatury faktu. W pierwszym przypadku twórczość ich implikowała dzieła jedynie z dwóch rodzajów literackich: liryki i epiki. Poezją zajmowali się ks. Andrzej Hendrychowski, ks. Feliks Gryglewicz i ks. Zdzisław Ługowski. Ich wiersze były zamieszczane na łamach „Niedzieli”. Inspirację do napisania tych utworów czerpali przede wszystkim z przeżyć związanych z wydarzeniami religijnymi (jubileusze kapłaństwa,

¹⁵⁷ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (dalej: AKMCz) sygn. 150/205; J. Z w i ą z e k, Ks. *Marian Ratuszny (1911-1994)*, WACz 69(1995), nr 12, s. 34-37.

¹⁵⁸ M. C z a p l a - M a r k i e w i c z, „*Płomień*” w *Zawierciu*, Kraków 2009, s. 116-119.

¹⁵⁹ J. Z w i ą z e k, *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, CzST 4(1976), s. 281-282; P. G r z y b, *Męczennik za wiarę – ks. kan. Bolesław Wajzler*, „*Niedziela*” 42(1999), nr 30, s. 1-2; t e n ż e, *Ocalić od zapomnienia*, „*Trybuna Ziemi Zawierciańskiej*” 1999, nr 3, s. 9; nr 4, s. 11; nr 5, s. 12.

¹⁶⁰ AACz sygn. AP 224, pismo z dnia 18 listopada 1935 r., brak paginacji; tamże, pismo z dnia 20 lutego 1936 r., brak paginacji.

¹⁶¹ W. P. W l a ż l a k, Ks. *Kazimierz Wątrobiński (1905-1965)*, WACz 80(2006), nr 12, s. 77-78.

uroczystości kościelne itp.)¹⁶². Z gatunków epickich natomiast drukowano powieści oraz powiastki i opowiadania. Duże zasługi w tej dziedzinie miał ks. Franciszek Gryglewicz. Jego twórczość literacka z okresu międzywojennego obejmowała 4 powieści¹⁶³ i około 25 powiastek i opowiadań, drukowanych przeważnie w „Niedzieli”¹⁶⁴. Poza nim osiągnięciami z tej dziedziny mógł się pochwalić ks. Stanisław Ufniański. W 1938 r. podjął trud przełożenia na język polski angielskiej powieści pt. *Gdy zapadł mrok*¹⁶⁵. Można ją było później przeczytać w odcinkach na łamach „Niedzieli”¹⁶⁶.

Twórczość literacka księży była także ukierunkowana na literaturę faktu. Wiązało się to z pisanem m.in. wspomnień i reportaży. Wszystkie wspomnienia powstały na podstawie doświadczeń wyniesionych z odbytych podróży bądź wyjazdów. Przeważały wśród nich wspomnienia z pielgrzymek do miejsc świętych. Opis pielgrzymek do Ziemi Świętej opublikował ks. Franciszek Gryglewicz¹⁶⁷ i ks. Wojciech Mondry¹⁶⁸. Wspomnienia z Rzymu ogłosili drukiem: ks. Edward Banaszek¹⁶⁹, ks. Wacław Bogucki¹⁷⁰, ks. Stanisław Gałązka¹⁷¹ i ks. Władysław Smolarkiewicz¹⁷². Przebieg pielgrzymki do Lourdes opisał ks. Ludwik Klepaczewski¹⁷³. Poza pielgrzymowaniem duchowni z różnych motywów odbywali podróże okolicznościowe. Wspomnienia z nich napisali: bp Teodor Kubina¹⁷⁴, ks. Franciszek Gryglewicz¹⁷⁵ i ks.

¹⁶² A. H e n d r y c h o w s k i, *Na cześć W. JKŚ ks. kan. S. Senki*, „Niedziela” 4(1929), nr 5, s. 54; F. G r y g l e w i c z, *Mój grosz*, „Niedziela” 4(1929), nr 6, s. 194; Z. Ł u g o w s k i, *Święto umarłych*, „Niedziela” 3(1928), nr 45, s. 521.

¹⁶³ *Święta Teresa od Dzieciątka Jezus i jej stosunki rodzinne*, Częstochowa 1926; *Święty chłopczyk. Obrazki dla dzieci i życie św. Stanisława Kostki*, Częstochowa 1927; *Złota sieć. Powieść dla panienek*, Poznań 1935; *Wyciągnięte ramiona. Powieść*, Warszawa 1936.

¹⁶⁴ J. Z w i ą z e k, *Gryglewicz Franciszek*, SPTK, t. V, s. 527-528; C e g l a r e k, dz. cyt., s. 363-364.

¹⁶⁵ *Nasza nowa powieść*, „Niedziela” 13(1938), nr 11, s. 128.

¹⁶⁶ G. T o r n, *Gdy zapadł mrok*, „Niedziela” 13(1938), nr 12, 52.

¹⁶⁷ *Do Ziemi Świętej. Wspomnienia z polskiej pielgrzymki narodowej*, „Niedziela” 4(1929), nr 17-52; 5(1930), nr 1-50; 6(1931), nr 1-29.

¹⁶⁸ *Pielgrzymka po Ziemi św.*, „Niedziela” 11(1936), nr 18-52; 12(1937), nr 1-9.

¹⁶⁹ *Opis pielgrzymki klerycznej do Rzymu*, „Niedziela” 4(1929), nr 34-40.

¹⁷⁰ *Z pielgrzymką do Wiecznego Miasta na kanonizację Polaka*, „Niedziela” 13(1938), nr 19-24.

¹⁷¹ *Pielgrzymka do Rzymu*, „Niedziela” 14(1939), nr 17-32.

¹⁷² *Nasza pielgrzymka do Rzymu*, „Niedziela” 4(1929), nr 44-52; 5(1930), nr 2-9.

¹⁷³ *Z podróży do Lourdes*, „Niedziela” 4(1929), nr 20-24.

¹⁷⁴ *W drodze na Powszechny Kongres Eucharystyczny w Buenos Aires*, „Niedziela” 9(1934), nr 41, s. 481-482; *Na falach oceanu*, „Niedziela” 9(1934), nr 44, s. 518-519; nr 45, s. 531-532;

Stanisław Kuraś¹⁷⁶. Wyjątkowy rodzaj wspomnień pozostawił ks. Marian Nassalski, który nakreślił obraz swego pobytu na zesłaniu w Rosji¹⁷⁷. Piśmiennictwem reporterskim zajmował się ks. Mondry. Spod jego pióra wyszły cztery prace z tego gatunku¹⁷⁸.

5. PIŚMIENNICTWO Z ZAKRESU PUBLICYSTYKI

Ostatnią dziedziną twórczości piśmienniczej duchowieństwa częstochowskiego była publicystyka. Niekwestionowany prym w niej wiódł ks. Antoni Marchewka. Pod tym względem nie mógł się z nim równać żaden kapłan z diecezji. W latach 1926-1936 napisał on 132 artykuły. Drukował je w „Niedzieli”, „Prądzie” i „Gazecie Tygodniowej”. Był ponadto korespondentem i fotoreporterem „Przewodnika Katolickiego”. W latach 1932-1933 współpracował z rozgłośnią radiową w Katowicach, gdzie wygłaszał odczyty o treści religijnej¹⁷⁹.

Z Rio de Janeiro do Buenos Aires, „Niedziela” 9(1934), nr 47, s. 554-556; nr 48, s. 566-567; *Wrażenia z Powszechnego Kongresu Eucharystycznego w Buenos Aires*, „Niedziela” 9(1934), nr 49, s. 577-579; *Z podróży apostołskiej wśród naszego wychodźstwa w Argentynie*, „Niedziela” 9(1934), nr 51, s. 604-607; nr 52, s. 619-620; *Nasze wychodźstwo w Ameryce Południowej. Wrażenia z mej podróży apostołskiej wśród niego*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Leopolda Caro*, Lwów 1935, s. 221-232; *Z mej podróży apostołskiej wśród naszego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, „Niedziela” 10(1935), nr 1-5; nr 8-52; 11(1936), nr 1-21; *Pod flagą papieską na Daleki Wschód*, „Niedziela” 12(1937), nr 5-18; *Powszechny Kongres Eucharystyczny na Dalekim Wschodzie*, „Niedziela” 12(1937), nr 19-25; *W powrotnej drodze z Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego*, „Niedziela” 12(1937), nr 26-48; *Znowu w dalekiej podróży*, „Niedziela” 12(1937), nr 42, s. 506-509; *Pod flagą papieską na Daleki Wschód*, Potulice 1938; *Wśród polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Potulice 1938.

¹⁷⁵ *Na Górze Parkowej (Wspomnienia z Krynicy)*, „Niedziela” 7(1932), nr 36, s. 427-428.

¹⁷⁶ *Z pielgrzymką na kongres w Dublinie*, „Niedziela” 7(1932), nr 31-52.

¹⁷⁷ *Wspomnienia. Rewizje, uwięzienie, zesłanie, stosunek władz moskiewskich do duchowieństwa katolickiego 1893-1914*, Częstochowa 1935.

¹⁷⁸ *Przy grobie św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, „Niedziela” 6(1931), nr 40-44; *Z nad Warty*, „Niedziela” 10(1935), nr 36, s. 430-432; nr 37, s. 446-447; *Co widziałem na Wystawie Dobrej Prasy?*, „Niedziela” 10(1935), nr 43, s. 518-519; *Wrażenia z „Tygodnia Społecznego” w Sosnowcu*, „Niedziela” 12(1937), nr 18, s. 213.

¹⁷⁹ J. K o w a l s k i, *Marchewka Antoni*, SPTK, t. VI, s. 420-423.

ZAKOŃCZENIE

Duchowni diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej obok pracy duszpasterskiej prowadzili także działalność piśmienniczą. W ramach tej aktywności poruszali zagadnienia z wielu dziedzin. Najwięcej drukowanych prac dotyczyło tematyki teologicznej. W tym nurcie publikowało co najmniej 55 księży. Charakter tych publikacji był różny: od opracowań *stricto* naukowych, poprzez popularnonaukowe, aż po popularyzatorskie. Pisano w języku polski i łacińskim. Poza problematyką teologiczną niektórzy kapłani w swoich pracach poruszali zagadnienia z dziedziny pozateologicznej (3 księży), literatury pięknej (4 księży), literatury faktu (10 księży) i publicystyki (1 ksiądz). Razem więc w latach 1925-1939 piśmiennictwem zajmowało się co najmniej 57 duchownych. W owym czasie stanowiło to 12% ogółu duchowieństwa diecezjalnego.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

A. Archiwalne

1. Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. W. Patykiewicza w Częstochowie
 - a. Akta personalne,
sygn. AP 53, 64, 74, 91, 116, 126, 216, 224, 288, 326
 - b. Księgi biskupie i kurialne
sygn. KB 288
2. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie
Akta personalne
sygn. 150/205;
3. Archiwum Uniwersyteckie KUL
K a p u ś c i ń s k i J., Duchowieństwo diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej, Lublin 2010, s. 49 (rozprawa doktorska).

B. Drukowane

Bulla „Vixdum Poloniae unitas”, „Acta Apostolicae Sedis” 17(1925), 521-528;
 Bulla „Vixdum Poloniae unitas”, „Wiadomości Diecezjalne” 1(1926), nr 1, s. 1-2;
 Ordo divini officii recitandi et sacri peragendi pro anno Domini 1927-1939 ad usum
 cleri dioecesis częstochoviensis.

II. LITERATURA

- B a j o r A., Ż m i g r o d z k i Z., Tygodnik katolicki „Niedziela” 1926-1939, Częstochowa 2002.
- B a n a c h T., Zakładajmy biblioteki i czytelnie parafialne, „Niedziela” 2(1927), nr 22, s. 229-230.
- B a n a s z k i e w i c z E., Liturgia i jej znaczenie w życiu religijnym, „Niedziela” 4(1929), nr 14, s. 162-163; nr 15, s. 174-175; nr 16, s. 189-191.
- B a n a s z k i e w i c z E., Opis pielgrzymki kleryckiej do Rzymu, „Niedziela” 4(1929), nr 34-40.
- B a r t e c k i J., Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Julianie Zielińskim, „Niedziela” 9(1934), nr 45, s. 530.
- B a r t y z e l S., Z kursu Akcji Katolickiej w Częstochowskim Seminarium Duchownym, „Niedziela” 8(1933), nr 4, s. 49.
- Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944, red. Z. Zieliński, Lublin 1981.
- Bibliografia, „Wiadomości Diecezjalne” 4(1929), nr 7, s. 57.
- B i l s k i S., Organizujemy Ligę Katolicką, „Niedziela” 1(1926), nr 23, s. 8-9.
- B i l s k i S., Mężowie katolicy – do pracy!, „Niedziela” 2(1927), nr 28, s. 289.
- B i l s k i S., Kobiety katolickie – gdzie jesteście?, „Niedziela” 2(1927), nr 29, s. 300-301.
- B i l s k i S., Kurs instruktorski dla Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, „Niedziela” 2(1927), nr 36, s. 381.
- B i l s k i S., Program pracy na sezon zimowy, „Niedziela” 4(1929), nr 37, s. 440-443.
- B o g u c k i W., Z pielgrzymką do Wiecznego Miasta na kanonizację Polaka, „Niedziela” 13(1938), nr 19-24.
- B o r e k W., Dzieje parafii i kościoła kłobuckiego, Częstochowa 1927.
- B r y k a l s k i L., O Badaczach Pisma św., „Niedziela” 7(1932), nr 21, s. 245-246; nr 23, s. 271-272; nr 24, s. 280.
- B r y k a l s k i L., Wyniki zbiórki w Tygodniu Miłosierdzia w Koziegłowach, „Niedziela” 12(1937), nr 47, s. 576.
- B r y k a l s k i L., Z Koziegłów, „Niedziela” 7(1932), nr 49, s. 588.
- B r z e z i ń s k i R., Ks. Bonawentura Metler i męczennicy parzymiescy. W 60-lecie tragicznych wydarzeń (1939-1999), Częstochowa 1999.
- C e g l a r e k R., Katechizacja w diecezji częstochowskiej w okresie pasterskiej posługi biskupa Teodora Kubiny (1926-1951), Częstochowa 2008.

- C h ł ą d S., Spis publikacji prof. zwyczaj. dra Feliksa Gryglewicz, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 17-18(1989-1990), s. 237-246.
- C z a j k a S., Przedawnienie w prawie karnym kanonicznym, Lublin 1933.
- C z a p l a - M a r k i e w i c z M., „Płomień” w Zawierciu, Kraków 2009.
- D o m a r a ń c z y k J., Komunikaty, „Młodzież Katolicka” 2(1927)-5(1930).
- D o m a r a ń c z y k J., Stowarzyszenie Młodzieży polskiej, „Młodzież Katolicka” 1(1926), nr 1, s. 6-7.
- Dzieło literackie jako źródło historyczne, red. Z. Stefanowska, J. Sławiński, Warszawa 1978.
- G a j e w s k i S., Nassalski Marian, w: Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce, red. R. Bender, Lublin 1994-1995, t. II, s. 149.
- G a ł ą z k a S., Na zjazd delegowanych K. S. Mężów, „Niedziela” 11(1936), nr 38, s. 453-454.
- G a ł ą z k a S., Odczyty dla Stowarzyszeń Akcji Katolickiej: (1) Rekolekcje zamknięte szkołą apostołstwa w Akcji Kat., (2) Znaczenie organizacji katolickich w czasach dzisiejszych, (3) Chrystus a Akcja Katolicka, „Niedziela” 8(1933), nr 49, s. 589.
- G a ł ą z k a S., Pielgrzymka do Rzymu, „Niedziela” 14(1939), nr 17-32.
- G a w l i k o w s k i K., Aktualne zagadnienia duszpasterstwa i jego metod współczesnych, w: Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego, Częstochowa 1939, s. 65-79.
- Genologia i konteksty, red. Cz. Dutka, Zielona Góra 1996.
- G o d z i s z e w s k i A., Św. Zyta a Polski Związek Zawodowy Chrześcijańskiej Służby Domowej w Częstochowie, „Niedziela” 6(1931), nr 17, s. 213-215.
- G r a j e w s k i A., Świadek i uczestnik: 70 lat „Gońca Niedzielnego”, Katowice [1999].
- G r o c h o w s k i A., Sprawy misyjne, „Niedziela” 7(1932), nr 46, s. 550; nr 48, s. 570-571.
- G r o c h o w s k i A., Odezwa Ks. Dyrektora diecezjalnego w sprawie Związku Misyjnego Duchowieństwa, „Wiadomości Diecezjalne” 11(1936), nr 2, s. 25-26.
- G r y g l e w i c z F., Do Ziemi Świętej. Wspomnienia z polskiej pielgrzymki narodowej, „Niedziela” 4(1929), nr 17-52; 5(1930), nr 1-50; 6 (1931), nr 1-29.
- G r y g l e w i c z F., Na Górze Parkowej (Wspomnienia z Krynicy), „Niedziela” 7(1932), nr 36, s. 427-428.
- G r y g l e w i c z F., Polska bibliografia od 1900-1930 r., Kraków 1932.
- G r y g l e w i c z F., Święta Teresa od Dzieciątka Jezus i jej stosunki rodzinne, Częstochowa 1926.
- G r y g l e w i c z F., Święty chłopczyk. Obrazki dla dzieci i życie św. Stanisława Kostki, Częstochowa 1927.
- G r y g l e w i c z F., Wyciągnięte ramiona. Powieść, Warszawa 1936.
- G r y g l e w i c z F., Złota sieć. Powieść dla panienek, Poznań 1935.
- G r y g l e w i c z F., Mój grosz, „Niedziela” 4(1929), nr 6, s. 194.
- G r z y b P., Męczennik za wiarę – ks. kan. Bolesław Wajzler, „Niedziela” 42(1999), nr 30, s. 1-2.

- G r z y b P., Ocalić od zapomnienia, „Trybuna Ziemi Zawierciańskiej” 1999, nr 3, s. 9; nr 4, s. 11; nr 5, s. 12.
- H e n d r y c h o w s k i A., Na cześć W. JKŚ ks. kan. S. Senki, „Niedziela” 4(1929), nr 5, s. 54.
- J a n i c z e k R., Obserwatorium Astronomiczne w Częstochowie, „Ziemia Częstochowska” 23(1996), s. 31-32.
- J a t o w t t A., Co to jest Unia Apostolska, „Wiadomości Diecezjalne” 5(1930), nr 2, s. 16-17.
- K a m i ń s k i S., Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk, Lublin 1961.
- K a r a s i ń s k i W., Nassalski Marian, w: Włocławski słownik biograficzny, red. S. Kunikowski, Włocławek 2005, t. II, s. 132-133.
- K a s p r z a k B., List otwarty, „Gazeta Radomska” 12(1931), nr 44, s. 2.
- K a s p r z a k B., Reincarnatio in luce doctrinae catholicae et principiorum s. Thomae, Częstochoviae 1934.
- K a s p r z a k B., Śp. ks. Michał Ciesielski, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” 23(1934), nr 8, s. 370.
- K l e p a c z e w s k i L., Dzieje objawień w Lourdes, „Niedziela” 4(1929), nr 29, s. 347-348; nr 30, s. 357-358; nr 31, s. 370-372; nr 32, s. 383-384; nr 33, s. 392-393; nr 34, s. 405-407; nr 35, s. 420; nr 37, s. 443-444; nr 38, s. 455-456; nr 39, s. 464-465; nr 41, s. 484-485; nr 42, s. 497.
- K l e p a c z e w s k i L., Z podróży do Lourdes, „Niedziela” 4(1929), nr 20-24.
- K o t t W., Apologetyka, „Ateneum Kapłańskie” 2(1910), t. I, s. 359-364.
- K o t t W., Historia religii, „Ateneum Kapłańskie” 2(1910), t. I, s. 169-173.
- K o t t W., Jakub Lucjan Bolmes (1810-1910), „Ateneum Kapłańskie” 2(1910), t. II, s. 442-452.
- K o t t W., Jerzy Tyrrel (1861-1909), „Ateneum Kapłańskie” 2(1910), t. I, s. 66-68.
- K o t t W., Polskie prace o modernizmie, „Ateneum Kapłańskie” 3(1911), t. V, s. 456-463; t. 6, s. 73-79.
- K o w a l s k i J., Czajka Stanisław bp, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. V, s. 240-248.
- K o w a l s k i J., Domarańczyk Jan, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. V, s. 315.
- K o w a l s k i J., Dzieje Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2(1974), s. 168.
- K o w a l s k i J., Marchewka Antoni, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. VI, s. 420-423.
- K o w a l s k i J., Mondry Wojciech, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. VI, s. 508-510.
- K r z y ż a n o w s k i J., Artykuł 13-ty konkordatu, „Niedziela” 2(1927), nr 8, s. 78.
- K r z y ż a n o w s k i J., Musimy wskrzesić nasze pieśni, „Niedziela” 2(1927), nr 3, s. 3-4.
- K r z y ż a n o w s k i J., Ofiarność społeczna, „Niedziela” 3(1928), nr 50, s. 577-578.

- Ks. K. Makowski prezesem Związku Zakładów Teologicznych w Polsce, „Niedziela” 11(1936), nr 18, s. 215.
- Ks. M a k o w s k i K., „Niedziela” 11(1936), nr 34, s. 414-415.
- K u b i n a T., Na falach oceanu, „Niedziela” 9(1934), nr 44, s. 518-519; nr 45, s. 531-532.
- K u b i n a T., Nasze wychodźstwo w Ameryce Południowej. Wrażenia z mej podróży apostołskiej wśród niego, w: Księga pamiątkowa ku czci Leopolda Caro, Lwów 1935, s. 221-232.
- K u b i n a T., Pod flagą papieską na Daleki Wschód, „Niedziela” 12(1937), nr 5-18.
- K u b i n a T., Pod flagą papieską na Daleki Wschód, Potulice 1938.
- K u b i n a T., Powszechny Kongres Eucharystyczny na Dalekim Wschodzie, „Niedziela” 12(1937), nr 19-25.
- K u b i n a T., W drodze na Powszechny Kongres Eucharystyczny w Buenos Aires, „Niedziela” 9(1934), nr 41, s. 481-482.
- K u b i n a T., W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach, wyd. W. Koźlicki, Częstochowa 1931 (2 tomy).
- K u b i n a T., W powrotnej drodze z Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, „Niedziela” 12(1937), nr 26-48.
- K u b i n a T., Wrażenia z Powszechnego Kongresu Eucharystycznego w Buenos Aires, „Niedziela” 9 (1934), nr 49, s. 577-579.
- K u b i n a T., Wśród polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej, Potulice 1938.
- K u b i n a T., Z mej podróży apostołskiej wśród naszego wychodźstwa w Ameryce Południowej, „Niedziela” 10(1935), nr 1-5; nr 8-52; 11(1936), nr 1-21.
- K u b i n a T., Z podróży apostołskiej wśród naszego wychodźstwa w Argentynie, „Niedziela” 9(1934), nr 51, s. 604-607; nr 52, s. 619-620.
- K u b i n a T., Z Rio de Janeiro do Buenos Aires, „Niedziela” 9(1934), nr 47, s. 554-556; nr 48, s. 566-567.
- K u b i n a T., Znowu w dalekiej podróży, „Niedziela” 12(1937), nr 42, s. 506-509.
- K u r a ś S., Badacze Pisma św., Łódź 1927.
- K u r a ś S., Z pielgrzymką na kongres w Dublinie, „Niedziela” 7(1932), nr 31-52.
- K u r c z y ń s k i P., De natura et observantia poenarum latae sententiae, Lublin 1938.
- K u r c z y ń s k i P., Kościół i Państwo w świetle konkordatu i synodu z roku 1936, w: Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał polskiego synodu plenarnego, Częstochowa 1939, s. 41-64.
- L e c h i c k i C., Huszno Andrzej, w: Polski słownik biograficzny, t. X, s. 124.
- Ł o j e k F., Cudowny obraz Matki Boskiej w kościele św. Doroty w Grodźcu, „Niedziela” 1(1926), nr 23, s. 4.
- Ł o j e k F., Historia góry i kościoła św. Doroty w Grodźcu, „Niedziela” 1(1926), nr 26, s. 6-7.
- Ł o j e k F., Kolportażowe półki, „Niedziela” 5(1930), nr 25, s. 318.
- Ł o j e k F., Z życia Stowarzyszenia Młodzieży polskiej w dekanacie praszковskim, „Niedziela” 7(1932), nr 14, s. 165.

- Ł u g o w s k i Z., Święto umarłych, „Niedziela” 3(1928), nr 45, s. 521.
- Ł u g o w s k i Z., Szkoła wedle nauki Kościoła i uchwał Synodu, w: Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego, Częstochowa 1939, s. 80-95.
- M a k o w s k i K., Lewicy w służbie Pana, Kraków 1933.
- M a n d z i u k J., Kubina Teodor Filip, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. VI, s. 256-260.
- M a r c h e w k a A., Encyklika „Rerum novarum” a czasy obecne, „Niedziela” 2(1927), nr 23, s. 241-243.
- M a r c i n k o w s k i W., Historia parafii Przedmość, Częstochowa 1928.
- M e t l e r B., Astronomia w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 28(1933), nr 295, s. 3.
- M e t l e r B., Grammaire Anglaise, bmr.
- M e t l e r B., Kształt Ziemi, „Ziemia Częstochowska” 23(1996), s. 33-42.
- M e t l e r B., Les Algues Marines – L’Ocean Indien 1902, Australia 1902.
- M i e l c z a r e k T., Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”: dzieje prasy częstochowskiej (1769-1994), Kielce 1996.
- M i k o ł a j c z y k M., Ks. Feliks Gryglewicz (1909-1991), „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 66(1992), nr 6-7, s. 174-178.
- M i t o s e k Z., Teorie badań literackich, Warszawa 2004.
- M o n d r y W., Bołączki życia społecznego w dobie obecnej, „Niedziela” 9(1934), nr 20, s. 229-231.
- M o n d r y W., Co widziałem na Wystawie Dobrej Prasy?, „Niedziela” 10(1935), nr 43, s. 518-519.
- M o n d r y W., Czym jest diecezja, „Kalendarz Jasnogórski” 1936, Częstochowa 1936, kol. 67-74.
- M o n d r y W., Czym jest parafia, „Kalendarz Jasnogórski” 1936, Częstochowa 1936, kol. 77-86.
- M o n d r y W., Diecezja częstochowska w latach 1926-1928, „Niedziela” 3(1928), nr 37, s. 418-423.
- M o n d r y W., Diecezja częstochowska, „Kalendarz Jasnogórski 1936”, Częstochowa 1936, kol. 85-96.
- M o n d r y W., Kościół w obronie mas robotniczych, „Niedziela” 9(1934), nr 18, s. 206-207; nr 19, s. 220.
- M o n d r y W., Ks. prof. dr Stanisław Czajka, „Niedziela” 11(1936), nr 39, s. 474.
- M o n d r y W., Ksiądz Zygmunt Sędzimir, „Niedziela” 8(1933), nr 11, s. 134-135.
- M o n d r y W., Nasze hasła społeczne, „Niedziela” 9(1934), nr 45, s. 529-531.
- M o n d r y W., Niezmordowani obrońcy ludu pracującego, „Niedziela” 9(1934), nr 9, s. 99-100.
- M o n d r y W., Pielgrzymka po Ziemi św., „Niedziela” 11(1936), nr 18-52; 12(1937), nr 1-9.
- M o n d r y W., Przy grobie św. Teresy od Dzieciątka Jezus, „Niedziela” 6(1931), nr 40-44.
- M o n d r y W., Wrażenia z „Tygodnia Społecznego” w Sosnowcu, „Niedziela” 12(1937), nr 18, s. 213.

- M o n d r y W., Z nad Warty, „Niedziela” 10(1935), nr 36, s. 430-432; nr 37, s. 446-447.
- M o n d r y W., Zamiast walki klas, współpraca stanów, „Niedziela” 9(1934), nr 21, s. 242-243; nr 22, s. 254-256.
- N a s s a l s k i M., Aspersion pod względem historycznym, „Homiletyka” 8(1905), t. 14, s. 502-507.
- N a s s a l s k i M., Julian Apostata i poganie, „Homiletyka” 13(1910), t. XXIV, s. 193-196.
- N a s s a l s k i M., Działalność Kościoła w kierunku oświatowym i społecznym, „Homiletyka” 14(1911), t. XXVII, s. 201-213.
- N a s s a l s k i M., Papież Leon Wielki jako wzór dla kaznodziejów, „Homiletyka” 17(1914), t. XXXII, s. 193-205.
- N a s s a l s k i M., Różaniec. Przyczynek do jego historii i znaczenia, „Homiletyka” 7(1904), t. XII, s. 61-70.
- N a s s a l s k i M., Spowiedź uszna. Studium historyczne, „Homiletyka” 8(1905), t. XV, s. 97-106, 225-235.
- N a s s a l s k i M., Tajemnica wychowania, Częstochowa 1929.
- N a s s a l s k i M., Wspomnienia. Rewizje, uwięzienie, zesłanie, stosunek władz moskiewskich do duchowieństwa katolickiego 1893-1914, Częstochowa 1935.
- N a s s a l s k i M., Masoni – nasi nieprzyjaciele, „Homiletyka” 9(1906), t. XVI, s. 97-101, 179-183.
- N i e d z i e l s k i Cz., O teoretycznoliterackich tradycjach prozy dokumentalnej (podróż – powieść – reportaż), Toruń 1966.
- N i e d Ź w i e d z k i S., Z działalności Pań Miłosierdzia (Strzemieszyce, Przyrów, Dąbrowa Górnicza), „Niedziela” 10(1935), nr 52, s. 631-632 [współautor].
- Odczyt ks. kan. Metlera o popularyzacji astronomii w Polsce, „Gazeta Radomska” 15(1934), nr 42, s. 5.
- Odczyt ks. Metlera i mjr Skrzywana pt. „Koniec świata”, „Goniec Częstochowski” 23(1928), nr 143, s. 3.
- Opinia publiczna zaniepokojona stosunkami, jakie ostatnio zapanowały na terenie gimnazjum dyr. S. Niemca i p. J. Chomiczówny, „Gazeta Radomska” 12(1931), nr 43, s. 11.
- O r d o n H., Śp. ks. Feliks Gryglewicz (1909-1991), „Ruch Biblijno-Liturgiczny” (dalej: RBL) 46(1993), nr 1-4, s. 42-45.
- P [a t y k i e w i c z] W., Ks. Tadeusz Peche (1882-1937), „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 38(1964), nr 7, s. 169.
- P [a t y k i e w i c z] W., P [l a c e k] J., Ks. Karol Makowski (1884-1936), „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 38(1964), nr 7, s. 167.
- Pamiętka z Częstochowy. Kościół św. Barbary. Wydawnictwo jubileuszowe z okazji 50-lecia kapłaństwa ks. prałata M. Nassalskiego, proboszcz parafii św. Barbary w Częstochowie 1885-1935, Poznań 1935.
- P a t r z y k J., Zadania Akcji Katolickiej, „Częstochowskie Wiadomości Parafialne” 1(1930), nr 2, s. 1.
- P a t y k i e w i c z W., Ks. Biskup Stanisław Czajka, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 10(1967), z. 3, s. 93-94.

- P a t y k i e w i c z W., Nieco o starej Ziemi Wieluńskiej, „Kalendarz Jasnogórski 1935”, Częstochowa 1935, kol. 207-216.
- P e c h e T., Pedagogika. Podręcznik szkolny w zakresie nauczania średniego, Poznań 1922.
- P e c h e T., Słuchanie mszy św. przez radio, „Życie Parafialne” 2(1936), nr 30, s. 2.
- P e c h e T., Święto Akcji Katolickiej w Będzinie, „Życie Parafialne” 2(1936), nr 40, s. 1-2.
- P e c h e T., Świecenie niedziel nie zuboży, „Życie Parafialne” 2(1936), nr 11, s. 2.
- Polecenie wydawnictw, „Wiadomości Diecezjalne” 7(1930), nr 2, s. 28; 9(1934), nr 1, s. 7.
- Przeniesieni, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 18(1924), s. 301.
- P r z y g o d z k i W., Śp. ks. kanonik Bolesław Michnikowski, „Niedziela” 4(1929), nr 21, s. 253.
- P r z y g o d z k i W., Z przeszłości Wielunia. Przyczynek do historii diecezji częstochowskiej, Częstochowa 1929.
- R o g ó j s k i M., Chryste króluj nam. Parafialna książka do nabożeństwa, Częstochowa 1931.
- R o s s o W., Doniesienie z Sekretariatu, „Młodzież Katolicka” 1(1926), nr 1, s. 4; nr 2, s. 4.
- R u l k a K., Nassalski Marian, w; Słownik Polskich Teologów Katolickich, t. VI, s. 530-535.
- S ę d z i m i r Z., Wyjazd pielgrzymki z Częstochowy na Kongres Eucharystyczny w Poznaniu, „Niedziela” 5(1930), nr 24, s. 306.
- S ę d z i m i r Z., Z diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej. Informator, „Niedziela” 6(1931), nr 38, s. 470-481.
- S i k o r a M., Bibliografia prac ks. biskupa Teodora Kubiny, pierwszego biskupa diecezji częstochowskiej (1880-1951), „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3(1975), s. 133-144.
- S m o l a r k i e w i c z W., Nasza pielgrzymka do Rzymu, „Niedziela” 4(1929), nr 44-52; 5(1930), nr 2-9.
- S m o l a r k i e w i c z W., Parafia i kościół w Białej, „Niedziela” 2(1927), nr 1, s. 6-7.
- S m o l a r k i e w i c z W., Parafia św. Mikołaja Biskupa i kościół p.w. św. Ap. Piotra i Pawła w Przybynowie k/Żarek diecezji częstochowskiej, Częstochowa 1938.
- S m o l a r k i e w i c z W., Święty Rok Maryi. Nabożeństwa maryjne, Częstochowa 1936.
- S o b c z y Ń s k i J., Działalność Akcji Katolickiej wobec uchwał I-go Plenarnego Synodu Polskiego, w: Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego, Częstochowa 1939, s. 96-118.
- S o k o ł o w s k i L., Śp. ks. biskup Stanisław Czajka, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 39(1965), nr 11, s. 243-246.
- Sprawa obserwatorium, „Goniec Częstochowski” 23(1928), nr 215, s. 3-4.
- S t a s i Ń s k i L., Księża będzińscy, „Życie Parafialne” 4(1938), nr 17-25.

- S t a s i ń s k i L., Moje wspomnienia o śp. ks. prefekcie i proboszczu T. Peche, „Życie Parafialne” 3(1937), nr 34, s. 1.
- S t a s i ń s k i L., Poznaj swoją prastarą parafię, „Życie Parafialne” 3(1937), nr 16-31.
- S t a s i ń s k i L., Śp. ks. Tadeusz Peche proboszcz parafii Będzin, „Życie Parafialne” 3(1937), nr 32, s. 1-2.
- S t a s i ń s k i L., Wzbudźmy tradycje będzińskie, „Życie Parafialne” 3(1937), nr 37-4 (1938), nr 5.
- S t a s i ń s k i L., Z przeszłości Będzina, „Życie Parafialne” 4(1938), nr 39-43.
- S t a s i ń s k i L., Ze starych dokumentów będzińskich, „Życie Parafialne” 5(1939), nr 5-22.
- S t ę p i e ń W., Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży w dziele przebudowy wsi polskiej, „Niedziela” 13(1938), nr 47, s. 550.
- Ś w i g o n i a k J., Kapłan niezłomny. Ksiądz Bogumił Kasprzak świadek prawdy w dramatycznych czasach, Kraków 2007, s. 13.
- Szkolnej młodzieży i jej rodzinom, „Niedziela” 9(1934), nr 38, s. 453.
- S z l a g a J., Gryglewicz Feliks, w: Encyklopedia katolicka, red. J. Walkusz i in., t. VI, Lublin 1993, kol. 254-256.
- S z l a g a J., Życie i działalność ks. profesora Feliksa Gryglewicza, w: U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej, red. J. Szlaga, Lublin 1984, s. 13-26.
- S z y c a J., Jakie dziś panują stosunki w Ameryce, „Niedziela” 2(1927), nr 41, s. 435-436.
- S z y c a J., Parafie polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, „Niedziela” 2(1927), nr 47, s. 505.
- S z y m a n o w s k i - K o r w i n B., Śp. ks. prob. Bartłomiej Michalski, „Niedziela” 5(1930), nr 7, s. 88.
- T o m a l k a W., Akademia ku czci św. Stanisława Kostki w obecności J. E. Ks. Biskupa Dr. Kubiny, „Niedziela” 2(1927), nr 50, s. 535.
- T o m a l k a W., Odczyty dla Stowarzyszeń Akcji Katolickiej: Katolicyzm a odrodzenie duchowe narodu polskiego, „Niedziela” 8(1933), nr 49, s. 589.
- T o m a l k a W., Rec.: F. Gryglewicz, Święty chłopczyk, Częstochowa 1927, „Niedziela” 2(1927), nr 40, s. 427.
- T o m a l k a W., rec.: F. Gryglewicz, Wyciągnięte ramiona, Warszawa 1936, „Niedziela” 11(1936), nr 49, s. 589.
- T o m a s z e w s k i J., Głos na czasie w ważnej sprawie, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” 28(1939), nr 4, s. 173-175.
- T r ą b a M., Wczesna myśl społeczna i narodowa księdza Teodora Kubiny (do 1909 roku), „Polonia Sacra” 54(2002), nr 10, s. 33-58.
- T u o r a B., Wychowanie szkolne a religia, „Niedziela” 4(1929), nr 3, s. 24.
- U f n i a r s k i S., Coś nie coś o Żarkach, „Niedziela” 13(1938), nr 4, s. 41-42; nr 5, s. 53-54.
- U f n i a r s k i S., Międzynarodowe Stowarzyszenie Badaczy Pisma św., w: Państwowy kurs duszpasterski w sprawie sekciarstwa i innowierstwa, Poznań 1931, s. 45-70.

- U f n i a r s k i S., W jaki sposób młodzież szkolna powinna uczestniczyć w nabożeństwie, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” 17(1928), s. 450-455.
- U r b a ń s k i S., Gryglewicz Feliks (1909-1991), w: Słownik polskich teologów katolickich, red. J. Mandziuk, t. VIII, s. 202-209.
- W obliczu Boga. Modlitewnik dla młodzieży, wyd. Koło Księży Prefektów diecezji częstochowskiej, Częstochowa 1934¹, 1939²;
- W sprawie „Wyjaśnienia” o zajściach w gimnazjum S. Niemca, „Gazeta Radomska” 12(1931), nr 44, s. 2.
- W a l i c k i J., Ks. Franciszek Gryglewicz, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 24-32(1958), nr 1, s. 26-27.
- W l a ż l a k W. P., Ks. Kazimierz Wątrobiński (1905-1965), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 80(2006), nr 12, s. 77-78.
- W l a ż l a k W. P., Ks. Stefan Jurczyński (1891-1941), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 80(2006), nr 6-8, s. 144-145.
- W l a ż l a k W., Koźlicki Wojciech (1890-1945), w: Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej, red. A. J. Zakrzewski, Częstochowa 1998, t. I, s. 63-64.
- W o l n i c k i P., Ks. prałat dr Władysław Soboń (1911-2008), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 82(2008), nr 11-12, s. 145-148.
- W r ó b l e w s k i B., Chrystus – Król, „Niedziela” 4(1929), nr 47, s. 555-557.
- W r ó b l e w s k i B., Katedra częstochowska, „Kalendarz Jasnogórski 1936”, Częstochowa 1936, kol. 111-112.
- W r ó b l e w s k i B., Kościół katedralny pod wezwaniem św. Rodziny w Częstochowie, „Niedziela” 1(1926), nr 13, s. 1-3.
- W r ó b l e w s k i B., Odezwa Komitetu Kongresu Eucharystycznego w Częstochowie, „Niedziela” 3(1928), nr 39, s. 453-454.
- Wyjazd ks. prefekta B. Kasprzaka do Rzymu, „Gazeta Radomska” 12(1931) nr 48, s. 2.
- Z obserwatorium astronomicznego, „Goniec Częstochowski” 23(1928), nr 219, s. 3.
- Uroczystości kościelne w Kruszyne, „Goniec Częstochowski” 23(1928), nr 221, s. 4.
- Otwarcie Obserwatorium Astronomicznego w Parku Staszica, „Goniec Częstochowski” 23(1928), nr 201, s. 3.
- Z odczytu ks. Metlera, „Goniec Częstochowski” 23(1928), nr 134, s. 3.
- Z życia parafii Kruszyzna, „Niedziela” 4(1929), nr 15, s. 180-181.
- Z i e l i ń s k i H., Rozwój i stan dzisiejszy wychodźstwa, „Niedziela” 3(1928), nr 49, s. 561-563; nr 53, s. 614-615; 4(1929) nr 2, s. 12-13; nr 7, s. 76-77.
- Z i m n i a k A., Na marginesie nekrologu śp. ks. Teodora Urbańskiego, „Niedziela” 4(1929), s. 94.
- Z i m o r o w i c z S., Moc obowiązująca i znaczenie I-go Polskiego Synodu Plenarnego, w: Zagadnienia duszpasterskie w świetle uchwał Polskiego Synodu Plenarnego, Częstochowa 1939, s. 14-40.
- Z w i ą z e k J., Błogosławiony ksiądz Ludwik Roch Gietyngier. Męczennicy 1939-1945, z. 5, Włocławek 2001.
- Z w i ą z e k J., Czajka Stanisław bp, w: Encyklopedia katolicka, t. III, Lublin 1979, kol. 749-750.

- Z w i ą z e k J., Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej, Częstochowa 1990.
- Z w i ą z e k J., Gryglewicz Franciszek, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. V, s. 527-528.
- Z w i ą z e k J., Gryglewicz Franciszek, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. V, s. 527-528.
- Z w i ą z e k J., Huszno Andrzej, w: Encyklopedia katolicka, t. VI, Lublin 1993, kol. 1350-1351.
- Z w i ą z e k J., Kierunki działalności duchowieństwa diecezji częstochowskiej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, w: Duchowieństwo polskie w latach niepodległości 1918-1939 i w okresie II wojny światowej, red. J. Gapysa, M. B. Markowski, Kielce 2006, s. 194.
- Z w i ą z e k J., Koźlicki Wojciech, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. VI, s. 201-202.
- Z w i ą z e k J., Ks. Antoni Zimniak, pierwszy biskup pomocniczy w diecezji częstochowskiej, w: Służyć prawdzie i miłości, red. J. Kowalski, Częstochowa 1984, s. 432-434.
- Z w i ą z e k J., Ks. Bonawentura Metler jako duszpasterz (1866-1939), „Ziemia Częstochowska” 33(2006), s. 13-33.
- Z w i ą z e k J., Ks. Kurczyński Piotr Kazimierz (1908-1942), „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 44(1970), nr 2-4, s. 81-82.
- Z w i ą z e k J., Ks. Kurczyński Piotr Kazimierz, „Prawo Kanoniczne” 14(1971), nr 3-4, s. 306-308.
- Z w i ą z e k J., Ks. Marian Ratuszny (1911-1994), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 69(1995), nr 12, s. 34-37.
- Z w i ą z e k J., Kuraś Stanisław, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. VI, s. 274.
- Z w i ą z e k J., Kurczyński Piotr Kazimierz ks., w: Encyklopedia katolicka, t. X, Lublin 2004, kol. 243.
- Z w i ą z e k J., Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 4(1976), s. 281-282.
- Z w i ą z e k J., Metler Bonawentura (1866-1939), w: Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej, t. I, s. 91-93.
- Z w i ą z e k J., Metler Bonawentura (1866-1939), w: Włocławski słownik biograficzny, t. III, s. 107-110.
- Z w i ą z e k J., Metler Bonawentura, w: Polski słownik biograficzny, t. XX, s. 472-473.
- Z w i ą z e k J., Mietliński Antoni, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. VI, s. 484.
- Z w i ą z e k J., Nassalski Marian, Polscy Kanoniści, red. J. Bar, Warszawa 1981, t. I, s. 61-64.
- Z w i ą z e k J., Nassalski Marian, w: Polski słownik biograficzny, t. XXII, s. 590-591.
- Z w i ą z e k J., Per aspera od astra. Życie i działalność ks. Bonawentury Metlera, „Ziemia Częstochowska” 23(1996), s. 11-30.

- Z w i ą z e k J., Piśmiennictwo duchowieństwa katolickiego w Częstochowie, w: *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1999, s. 37-38.
- Z w i ą z e k J., Powstanie diecezji częstochowskiej, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2(1974), s. 19-26.
- Z w i ą z e k J., Stradowski Bolesław, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. VII, s. 182.
- Z w i ą z e k J., Ufniarski Stanisław, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. VII, s. 338-339.
- Z w i ą z e k J., W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi. Życie i działalność biskupa Stanisława Czajki, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 37(2009), s. 249.

WRITINGS OF THE CLERGY
IN THE DIOCESE OF CZĘSTOCHOWA
IN THE YEARS 1925-1939

S u m m a r y

Between the year 1925 and the outbreak of World War II, the Diocese of Częstochowa had 473 priests. Apart from their pastoral duties, some priests engaged in writing. They were educated for that purpose, and some of them had had previous authorship experiences in other Dioceses. The most prolific were priests coming from the Diocese of Włocławek. Essays and papers by the Częstochowa Diocese priests were published by university and Diocese publishing houses. Clerical publishing was strongly supported by the Diocese leaders, such as Bishop Teodor Kubina, who emphasized the importance of these activities. The publications in question concerned a variety of issues and domains. Most works concerned theology. Some of these were strictly scientific papers, others were of more popular character, yet others were targeted at a wider public. The publications were in Polish and Latin. Apart from theology, some priests wrote texts in the field of humanities: literature, documentaries and journalism. Altogether, in the years 1925-1939, at least 57 priests were active writers, which equalled 12% of the total of the clergy in the Diocese.

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: apologetyka, astronomia, bibliistyka, diecezja, dogmatyka, duchowieństwo, duszpasterstwo, historia Kościoła, homiletyka, humanistyka, katechetyka, literatura piękna, liturgia, nauka, pedagogika, piśmiennictwo, prawo kanoniczne, publicystyka, seminarium duchowne, szkoła, teologia, reportaż, wspomnienia.

Key words: apologetics, Bible studies, dogmatics, clergy, pastoral care, history of the Church, homiletics, the humanities, Catechetics, literature, liturgics, pedagogics, writings, Canon Law, Seminary (theological college), theology.